TURUL

A Magyar Történelmi Társulat
a Magyar Országos Levéltár
és
a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

SZERKESZTIK:

DRASKÓCZY ISTVÁN, KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN
NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA
PANDULA ATTILA, SOÓS ISTVÁN

NYOLCVANADIK KÖTET
2007/4. füzet

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
SZERKESZTŐSÉG: MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

MMVII

E számunk szerzői

Benda Borbála, könyvtáros (MTA Irodalomtörténeti Könyvtár)
Halmágyi Pál dr., igazgató, történész (Móra Ferenc Múzeum, Makó)
Kralik Tamás, egyetemi hallgató (ELTE BTK)
Kulcsár Erzsébet dr., (Balogh Árpádné), főmunkatárs (ELTE BTK Történeti Könyvtára)
Mészáros Kálmán, tudományos munkatárs (Hadtörténeti Intézet)
Sallay Gergely Pál, muzeológus (Hadtörténeti Múzeum)

E számunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült

nka
Nemzeti Kulturális Alap

TURUL
LXXX. évfolyam
2007/4. füzet
Szerkesztik: DRASKÓCZY ISTVÁN, KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN, NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA, PANDULA ATTILA, SOÓS ISTVÁN
Szerkesztőség címe: Magyar Országos Levéltár
1014 Budapest, Bécsikapu tér 4.
Az egyes közlésekért a szerzők felelnek. Címük a szerkesztőségben.
A beküldött kéziratokat nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.
Kiadja a Magyar Történelmi Társulat
Felelős szerkesztő: NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA

Nyomdai előkészítő munkák: Élőfej Bt.
Felelős vezető: Kurucz Gábor
ISSM 1216-7258

TARTALOM

1. Értekezések, önálló cikkek

Benda Borbála: Az Erdődy család 17. századi genealógiája... 109
Mészáros Kálmán: A Bogát-Radvány nembeli Rákóczi család nemesi ágának történetéhez. I-II. rész 124

2. Kisebb rovatok

Gerics József műveinek bibliorafiája (1992–2007) (összeáll.: Kulcsár Erzsébet) 130

3. Konferenciák, rendezvények

„Hadik és Nádasdy nyomdokain..." Kiállítás a Hadtörténeti Múzeumben (Sallay Gergely Pál) 132
Jogi kultúra – jogi tradíciók (Králik Tamás) 134

4. Könyvismertetés

Dreska Gábor: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára – Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae 1244–1398) (Ism.: Körmendi Tamás) 140
Gilicze János: A földeáki Návay család története. (Ism.: Halmágyi Pál) 141

Előfizetési felhívás 2008-ra 142

Szerzőink figyelmébe – Tájékoztató 143

AZ ERDŐDY CSALÁD 17. SZÁZADI GENEALÓGIÁJA[1]

Az Erdődy család eddig nem került a történeti kutatás látókörébe, nem tartották fontosnak a család történetének, vagy akár csak genealógiájának elkészítését. Ennek oka talán ott keresendő, hogy a családban nem akadt olyan kiemelkedő személyiség mint az Esterházy, Zrínyi stb. családban. De nem jelentettek meg családi források gyűjteményét sem, mint ahogy ezt megtették a Csákyak, Károlyiak stb. esetén. Pedig az Erdődyek esetében – lévén a 16–17. század jelentős arisztokrata családjainak egyike – mind társadalom-, mind politikatörténeti szempontból érdekes lenne feltárni a család történetét.

Jelen tanulmány a monyorókeréki Erdődy család genealógiájának elkészítésével kapcsolatos kutatásaim összefoglalása. Bár ezek még csak részeredmények, amennyiben sok dátum és részlet továbbra is tisztázatlan, ám a családdal kapcsolatos számos téves adat tisztázása érdekében fontosnak tartom eredményem közzé tételét. Az alábbiakban leírandó adatok nagyobbik része saját levéltári kutatásaim eredménye, amelyet a bécsi Österreichisches Staatsarchiv részét képező Haus-, Hof- und Staatsarchivban, illetve a pozsonyi Slovensky Národny Archívban lévő Erdődy levéltárban végeztem. Ezeket különféle kiadott forrásgyűjteményekben, genealógiai vagy egyéb szakirodalmi munkákban található adatokkal egészítettem ki. Elvétve használtam Nagy Iván művét,[2] a horvát életrajzi lexikont[3] és egy cseh genealógiai honlapot,[4] de ilyenkor mindig hangsúlyozom, hogy az adott adat onnan származik, illetve hogy hitelessége bizonytalan. Nem foglalkozom az Erdődyek származásának, 16. század előtti történetének tisztázásával. Az Erdődy családfát csupán Erdődy II. Péter horvát bán két fiától, Erdődy Tamástól és Erdődy III. Pétertől, a 18. század elejéig kívánom részletesen tárgyalni.

Az Erdődy családnevet először II. Péter apja, I. Péter kezdte használni, előtte a családot leginkább a Bakócz néven ismerték. Így Erdődy II. Péter nagyapját még Bakócz Miklósnak hívták. Bakócz Miklós a jelentős egyházi karriert befutott és hatalmas vagyont felhalmozó Bakócz Tamás (1442–1521) esztergomi érsek testvére volt. Bakócz Tamást tekintik a családi ősi vagyon megteremtőjének, aki II. Ulászló és II. Lajos királyoknál elérte, hogy birtokait unokaöccsei (Péter, István és Farkas) örökölhessék.

Erdődy I. Péter[5] kapta a Vas vármegyei Körmendet, Vörösvárt, Vépet és Monyorókeréket, a Veszprém vármegyei Somlyót, a Kőrös vármegyei Monoszlót, Szarvaskőt, Dián várát és a Varasd vármegyei Császárvárt a hozzájuk tartozó városokkal, falvakkal. István és Farkas pedig a Hont vármegyei Csábrág várát és a Bars vármegyei Bény mezővárost falvaival, pusztáival. E két Erdődy fiú örökös nélkül halt meg, és e birtokok házasság révén a Pálffyak birtokába kerültek.[6] A Péter örökölte birtokok jelentős része a 16. század végére kikerült a család tulajdonából: a Vas vármegyei Vörösvárt más birtokokkal együtt (Monyorókerék várat, Katar castellumot és Páka várost tartozékaival) Erdődy Péter elcserélte Medve váráért és Rokonok castellumért Zrínyi Miklóssal. Vép is egy időre a Zrínyiek birtokába került. Később Somlyó várát zálogosította el Csóron Andrásnak, hogy visszavásárolhassa Vörösvárt.[7] Körmendet először zálogba adták, majd végleg eladták. Monyorókerék és Vép 1613-ban a zálogterhek kifizetése és a birtokperek lezáródása[8] után Erdődy Tamásnak (1558–1624) köszönhetően visszakerült a család birtokába, és ott is maradtak hosszú évszázadokon át. Császárvár végig Erdődy Péter ágának tulajdonában maradt: átépítették a várat, a 17. században családi rezidenciaként működő kastélyt építettek és egy ferences kolostort is alapítottak itt.

A család még Mohács előtt nyert grófi rangot II. Ulászlótól 1511-ben. 1565-ben Erdődy II. Péter és gyermekei (Tamás, Péter, Anna és Margit) megerősítetést nyertek grófi rangjukban és német birodalmi grófságot is kaptak. A két fiút ez utóbbi rangjában 1580-ban ismét megerősítették.

A szakirodalom előszeretettel osztja az Erdődy családot két ágra: az ún. magyarországi és a horvátországi ágra. A két ág elválása a horvát lexikon szerint II. Péter fiainál következik be, és I. Tamástól eredezteti a magyarországi, III. Pétertől pedig a horvátországi ágat. E felosztásból azonban a család egyes tagjai kilógnak. Igaz ugyan, hogy III. Péter ága erősebben kötődött Horvátországhoz: ott éltek, többnyire ott élő családból választottak feleséget, és egymás között is gyakran horvátul leveleztek. Viszont a magyarországi ágnak is több olyan tagja van, akik Horvátországban éltek, sőt horvát bánok is lettek. Ilyen volt például Erdődy Zsigmond horvát bán, de ide sorolhatjuk Erdődy Imrét is, aki többnyire Horvátországban élt (noha felesége ragaszkodott ahhoz, hogy őt nem kényszerítheti arra, hogy ott éljen!) és fiatalon meghalt fiát, aki ott katonáskodott. Erdődy Imrét a kortársak maguk is a horvátországi urak közé sorolták.[9] Ezenkívül a magyarországi ág tagjai is gyakran jártak vagy éltek rövidebb-hosszabb ideig Horvátországban.

Erdődy Tamás (1558–1624) és gyermekei

A család Erdődy néven első kiemelkedő alakja Erdődy I. Tamás (I. Péter unokája) volt, akinek a nevéhez a horvát báni cím és katonai tettek mellett jelentős birtokgyarapodás is köthető. Tamást apja, II. Péter – aki „buzgó evangélikus volt"[10] – protestáns szellemben nevelte. Feleségül is evangélikus vallású nőt vett: Ungnád Máriát, akivel a lakodalmat 1585-ben tartották. Mária Ungnád Kristóf (másként Keresztély) egri kapitány és horvát bán (1578–1584) egyetlen gyermekeként és örököseként apja halála után nagy birtokokhoz juttatta az Erdődy családot, többek között ekkor került a család birtokába Szomolány és Jókő vára, amely ettől kezdve a család ezen ágának egyik központi birtoka lett. Feltehetőleg e birtokok jövedelme tette lehetővé, hogy rendeződjön a család anyagi helyzete és így, mint már említettük, Tamás szerezte vissza a század elején Monyorókeréket és Vépet. Ugyancsak e házasság révén került 1607-től a Varasd vármegyei főispáni cím is a család kezébe. Erdődy Tamás politikai pályájáról tudható, hogy 1584-től 1595-ig horvát bán volt (apósát követte e tisztségben). 1598-tól étekfogómesternek nevezték ki, mely tisztséget egészen 1603. november 19-ig viselte, amikor is tárnokmesteri kinevezést kapott.[11] 1607-ben grófi címet nyert, majd 1608-tól ismét horvát bán lett, hogy aztán 1615-ben ismét lemondjon róla és 1616-tól újból tárnokmester legyen.[12] Jeles katonaként is számon tartják, elsősorban horvát bánként a törökök ellen Horvátország védelmében vívott csatáiról nevezetes: 1593-ban Sziszeknél legyőzte Hasszán boszniai pasa seregét, egy év múlva bevette Petrinja várát (e vár nem messze fekszik Hrasztelnicától, a családi birtoktól!). A családi birtokokon több építkezés is fűződik a nevéhez: 1603-ban ő építette Császárvár aljában a Novi Dvorinak (Újkastélynak) nevezett kastélyt, amely végig a 17. század folyamán a családtagok egyik kedvenc horvátországi tartózkodási helye maradt; 1615-ben pedig átépítette a vépi várat, kialakítva ezzel a mai, négyszögletes formáját. Erdődy Tamás sírfelirata szerint 1624. január 17-én halt meg 66 évesen.[13]

Erdődy Tamást, bár evangélikus nőt vett feleségül és gyerekeinek kezdetben evangélikus nevelőt tartottak, 1608-ban már a katolikusok között találjuk, miután Draskovits zágrábi püspök rávette az áttérésre.[14] Ezután a protestáns vallás harcos ellenfeleként viselkedett.

Erdődy Tamás 1615-ben fiainak is juttatott birtokaiból és azok jövedelmeiből. Ekkor a Zágráb megyei Novi Dvorit és hrasztelniczai (Hrastelnica) várkastélyt és a Vas vármegyei Vörösvárt adta át nekik.[15] Ebben az időpontban négy fia élt: István, Kristóf, János és Zsigmond. 1623-ban a még élő családtagok között felosztották a Zágráb vármegyei Szamobort is. Ekkor Kristófot már nem említik, mivel két évvel korábban elhalálozott.[16] E felosztásnál viszont a még élő leányokat is felsorolják: Zsuzsannát, Annát és Erzsébetet. Erdődy Tamás hét gyermekéről biztosan tudjuk tehát, hogy megérték a felnőtt kort. E gyermekek mind Ungnád Máriától születtek, mivel a horvát bán csak egyszer nősült. Először tekintsük át, hogy mit tudunk a leányokról!

Erdődy Zsuzsa Thurzó Kristóf felesége volt, majd annak korai halála után özvegyeként élt tovább, nem ment újra férjhez. Thurzó Kristóf – Thurzó II. Elek fia és III. Szaniszló nádor testvére – ugyancsak evangélikus volt, és bár rövid ideig visszatért a katolikus hitre, evangélikusként halt meg. Házasságkötésük időpontját nem ismerjük. Thurzó Kristóf 1614. április 1-jén végrendelkezett és Nagy Iván szerint 1614. április 7-én halt meg 31 évesen.[17] Az biztos, hogy Erdődy Zsuzsa 1617-ben már özvegy volt.[18] Halálát Szinnyey József 1630-ra teszi, és azt állítja, hogy Szepesváralján tartott udvart. Más szakirodalom szerint viszont 1633-ig élt.[19] Egy bizonyos, hogy a család még élő tagjai 1634. május 13-án osztották fel a ráeső birtokrészeket egymás közt. Nem tudunk arról, hogy gyereküknek született volna.

Erdődy Anna Alaghy Menyhért felesége lett 1614. június 1-én Vitencz várában.[20] Alaghy Menyhért köznemesi családból származott, majd 1618. július 2-án – tehát négy évvel házassága után – a király bárói rangra emelte.[21] Mivel e házassággal főúri rokonságot nyert, Alaghy Menyhért számára kitűnő lehetőség nyílt a politikai karrierre. Ezt az esélyt ki is használta, és egészen az ország-

bíróságig vitte. E tisztséget 1625. november 29-től 1631. június 15-én bekövetkezett haláláig töltötte be.[22] Emellett felső-magyarországi főkapitány (1630–1631)[23] is volt. Illéssy János szerint Erdődy Anna valamikor 1634. novemberében halt meg, mivel június 30-án még „bizonyos szent helyre zarándokolt fogadalom okából." viszont november 17-én a szepesi kamara már azt írja a királynak róla, hogy „a napokban hirtelen meghalt".[24] Gyermek születéséről nem tudunk, és Alaghy Menyhértnek nem lévén örököse, vele kihalt a bekényi Alaghy család.

A legkisebb leányt, Erzsébetet, aki 1623-ban testvérei közül még egyedül volt hajadon, Moscon Józsefhez adták feleségül. Feltehetőleg ő az az Erdődy Erzsébet, aki Habsburg Anna, II. Mátyás magyar király és németrómai császár feleségének az udvarhölgye volt 1613 és 1618 között.[25]

Erdődy Tamás fiai közül kettő, István és János egyházi pályára lépett. A testvérek közül feltehetőleg István volt a legidősebb. Tanulmányairól annyit tudunk, hogy 1602-ben a grazi egyetemen retorikát tanult.[26] 1604. július 6-án a sienai egyetemre iratkozott be.[27] Egyházi pályája nem tekinthető kiemelkedően sikeresnek, amely talán azzal függhet össze, hogy elvesztette látását: apja 1606 novemberében kérvényezte, hogy mivel fia megvakult, engedjék, hogy lemondjon a szerémi püspökségről (ahová Rudolf 1604-ben nevezte ki, de Kelemen pápa utódai ezt nem ismerték el), és helyette Bolognában tanuló öccsét, Jánost nevezzék ki.[28] 1638. április 3-án halt meg.[29] Vagyonát még élő testvérei, Zsigmond és Erzsébet, illetve Kristóf gyerekei között osztották fel 1638. július 6-án.[30]

Erdődy Péter fiai közül Erdődy János vitte a legtöbbre az egyházi pályán. Veress Endre az itáliai egyetemeken járt magyar tanulókról szóló munkájában idézi Erdődy Jánosnak a zágrábi székesegyházban lévő sírfeliratát, amely szerint 1626. augusztus 13-án, 37 éves korában halt meg.[31] Ezek szerint 1589 körül született. Tanulmányairól annyi látszik bizonyosnak, hogy 1606-ban Bolognában tanult és – ahogy apja fogalmaz – „már a rendeket" is felvette.[32] Az is biztos, hogy az 1033 vitatásra szánt tételt tartalmazó doktori munkáját 1610. április 10-én kelt, II. Mátyás királynak szóló ajánlólevéllel Pármában jelentette meg.[33] Doktorrá avatása után, 1610 május végén, egyik tanulótársa összegyűjtötte az őt köszöntő verseket, amely kiadvány viszont Bolognában jelent meg.[34] Itáliai tanulmányai után 1611-től Ingolstadtban tanult teológiát, ahol 1613-ban a kollégium rektora volt.[35]

Hazatérte után néhány évvel, 1616-ban II. Mátyás egri püspökké nevezte ki, de nem kapta meg a pápai konfirmációt. 1617-ben királyi tanácsos lett. A szakirodalom szerint 1625 körül halt meg,[36] de ahogy említettük, a zágrábi székesegyházban lévő sírfelirat szerint 1626. augusztus 13-án.[37]

Erdődy Tamás másik két fia, Kristóf és Zsigmond megnősült, és inkább politikai pályán próbált érvényesülni. Kettőjük közül Zsigmond élt tovább, és ő követte apját a varasdi főispáni székben 1624-ben.[38] Tanulmányairól annyit tudunk, hogy 1610 és 1611 között Bécsben tanult, és nem könnyen sajátította el a latin nyelvet.[39] Apjához hasonlóan ő is volt horvát bán, de nem közvetlenül apja után, hanem 1627-től. Mindkét tisztséget haláláig, 1639 augusztusáig töltötte be. Rokona, Keglevich Péter naplójából arról is értesülhetünk, hogy bár 1625. április 29-én a törökök Kulpánál megverték az általa vezetett hadat, ő maga vitézül harcolt. Nem sérült meg, de a lovát kilőtték alóla. Keglevich egyébként úgy tudta, hogy 1628 októberében lett bán.[40] 1627-ben mint horvát bán tagja volt a magyar haditanácsnak[41].

Azt is tudjuk róla, hogy a Császár vár közelében lévő, általa alapított klanjeci ferences kolostorban temették el.

Ami a családi életét illeti 1616.november 6-án nősült, Keglevich Annát (Keglevich János és Bay Zsuzsa leányát) véve feleségül.[42] Nagy Iván szerint egy gyermekük született: Erdődy Tamás, nekünk viszont nincs róla semmi adatunk és létezésére nem találtunk forrást. Keglevich Anna halálának pontos időpontját nem tudjuk, de vagyonának hagyatéki leltára 1655-ben készült, vagyis ez előtt kellett elhunynia.[43]

A másik fiú, Kristóf az előkelő Thurzó családból választott magának feleséget: Borbálát (1595–1651?), Thurzó György nádor és Czobor Erzsébet leányát. Esküvőjüket 1612. november 30-án tartották a Thurzók birtokolta Bicsén.[44] Payr Sándor szerint Kristóf kezdetben evangélikus volt, amit arra alapoz, hogy evangélikus családba nősült be. Azonban 1621. augusztus 27-én Nagyszombatban bekövetkező halála után az ottani káptalani nagytemplomba temették november 21-én.[45] 1623-ban öt élő gyermekéről tudunk: Imre, Ilona, György, Gábor és Erzsébet.[46] A felnőttkort azonban Ilona nem érte meg. Payr szerint Erdődy Kristóf anyósa, Czobor Erzsébet 1625-ben még evangélikus tanítót fogadott Gábor és György mellé, Pázmány hatására azonban felnőttként mindkettő katolizált.[47]

Thurzó Borbála nyolcévi özvegység után másodszor is férjhez ment, 1629. január 21-én Draskovits János felesége lett, akitől még négy gyermeke született: Borbála, János, Miklós és Johanna. Ez utóbbi Erdődy Miklós (?–1693) horvát bán első felesége lett, Borbála pedig annak testvéréé, Erdődy Farkasé. Thurzó Borbála 1651. augusztus 21-én végrendelkezett.

Erdődy Kristóf (1584–1621) gyermekei

Erdődy Tamás fiai közül tehát Kristófnak maradtak felnőtt leszármazottai. Három fia közül egy sem lépett egyházi pályára és mind megnősült: György Batthyány Erzsébetet, Imre Forgách Évát, Gábor előbb Pálffy Máriát, majd annak korai halála után Amadé Juditot vette feleségül. Erzsébet leányának pedig ismét a Keglevich családból választottak párt Keglevich Ferenc[48] személyében, aki Nagy Iván szerint Erdődy Zsigmond feleségének, Keglevich Annának volt a testvére.[49] A házasságot 1639. március 6-án kötötték meg.[50] Kapcsolatuk hamar válságba jutott: Keglevich Ferenc 1642-ben kérte az esztergomi bíróságot, hogy mivel a házasságot nem hálták el, nyilvánítsa azt semmisnek.[51] A férj szerint „babona és tétemény" miatt nem tudtak házaséletet élni. A házasságukat 1642. augusztus 29-én semmisnek nyilvánították.[52] Az exférj 1653-ban készített végrendeletet,[53] Erdődy Erzsébet további sorsát nem ismerjük.

Erdődy Kristóf egy másik gyermekének, Imrének sem sikerült a házassága: Forgách Éva és ő egy időben külön is költöztek. A férfi 1650-ben hivatalos okiratban fogadta meg, hogy többé nem kényszeríti feleségét házaséletre, hacsak annak (mármint Forgách Évának) nincs kedve hozzá; ezenkívül nem kényszeríti feleségét, hogy Horvátországban éljen, és ha Magyarországon vesz birtokot, oda mehet lakni. Egyetlen fia nevelését is a feleségére bízta.[54] Kapcsolatuk még 1655 novemberében sem rendeződött. Erre utal, hogy Forgách Éva ekkor kérvényezte, hogy tartassák be férjével e megegyezést.

Erdődy Imre viszonylag hosszú élete alatt nem futott be sem jelentős katonai, sem politikai pályát. Tanulmányairól annyit tudunk, hogy 1637-ben a nagyszombati jezsuita kollégium poetica classis osztályának hallgatója volt.[55] Politikai pályáját illetőleg tudjuk róla, hogy 1643-ban kamarás volt III. Ferdinánd udvarában és szeptember 1-jén 400 guldent kapott szolgálataiért,[56] 1647. február 28-án királyi tanácsossá nevezték ki,[57] 1679. augusztus 21-én pedig tárnokmesterré. 1682-ben átvette unokaöccsétől, I. Sándortól a varasdi főispáni címet, amelyet haláláig, 1690-ig viselt.

Erdődy Imre a történelemkönyvekbe leginkább horvátországi jobbágyaival való konfliktusával írta bele nevét. Az évekig elhúzódó, országos visszhangot kiváltó konfliktus 1653 júniusában kezdődött, amikor Száva menti birtokán jobbágyai megtagadták a robot és más szolgáltatásaik elvégzését. Fegyveresen is ellenálltak, megszállták Erdődy várát és legyőzték magánhadseregét. A jobbágyokhoz határőrök és más fegyveresek is csatlakoztak. A konfliktus végül vezetőjük, Nikola Babic elfogásával ért véget 1656 őszén.

Erdődy Imre 1680-ban, majd 1689. május 13-án írt végrendeletet. Ez utóbbi után nem sokkal, 1690-ben halt meg.[58] Felesége 1670. május 10-én végrendelkezett, halálának pontos időpontját nem ismerjük.

Erdődy Gábor testvérével, Györggyel együtt a bécsi egyetemen tanult 1628–1629-ben.[59] Politikai pályája – feltehetőleg rövidebb életpályája miatt – testvérénél rövidebbnek mondható: 1637-ben császári kamarás II. Ferdinánd udvarában (Batthyány I. Ádámmal együtt),[60] 1642. február 12-től királyi tanácsos,[61] 1649. november 23-tól haláláig, 1650 augusztusáig királyi főajtónálló.[62] Kétszer nősült. Első feleségétől, Pálffy Máriától,[63] egy gyermeke született: Erdődy Zsuzsa Éva.[64] E felesége a második gyermekük születésébe halt bele 1643. március 18-án.[65] Második felesége, Amadé Judit házasságuk előtt rövid ideig Pálffy János, a nagy karriert befutott és gazdagságot szerző Pálffy II. Miklós fiának második felesége volt. Pálffy János valamikor 1646-ban halt meg,[66] tehát ez után következhetett az a házasság, amely ugyancsak rövid életűnek bizonyult, mivel Erdődy Gábor 1650. július 12-én meghalt.[67] Ez idő alatt három gyermekük született: György, Kristóf és Borbála.[68] Amadé Judit 1678. szeptember 23-án halt meg.[69]

Erdődy I. György (1614–1663) bécsi tanulmányai végeztével Gábor öccsével (1628–1629)[70] utazgatott Európában, ahogy a főúri családok gyermekeinél ekkor elterjedt szokás volt, és 1636 júliusában tért haza „Galliából".[71] Másfél évre rá, 1638. február 14-én vette feleségül Batthyány Erzsébetet, Batthyány Ferenc és Poppel Éva leányát.[72] Egyetlen gyermekük érte meg a felnőtt kort: Erdődy I. Sándor. Politikai pályáját illetőleg 1646. március 23-án nevezték ki királyi főkamarásnak, 1662. november 22-én pedig tárnokmesternek, amely tisztet 1663-ban bekövetkezett haláláig töltötte be.[73] 1655-ben császári kamarás III. Ferdinánd udvarában.[74] Ő örökölte Erdődy Zsigmond halála után a varasdi főispáni széket, ahová 1639. szeptember 26-án iktatták be.[75]

Erdődy Kristóf fiai közül kettő, György és Gábor gyerekei vitték tovább a család nevét. Ugyanis Imre egyetlen gyermeke, Ádám fiatalon, 22 évesen, két héttel házassága után, 1660. február 24-én életét vesztette egy török elleni küzdelemben[76]. Ádámról annyit tudunk még, hogy 1656-ig Bécsben tanult,[77] apja pedig 1661-ben itáliai utazásra szerette volna küldeni fiát, aki azonban inkább itthon szeretett volna maradni és katonaként hazájáért szeretett volna harcolni.[78] A fiú akarata győzött, és Ádám ezután Petrinja várának kapitányaként szolgált [79]. Apjával mindig feszült volt a viszonya, ami összefügghetett azzal, hogy anyja nevelte és apjának – legalábbis Forgách Éva szerint – elég nehéz természete volt. 1660-ban például Lippay György

esztergomi érsek békített közöttük, ahogy ez kiderül a főpap Erdődy Imrének írt leveléből.[80]

Erdődy Imre a katonai szolgálatot vállaló fia megélhetésének biztosítására három jószág, Jászka (Jászkabraszka), Lipócz és Novigrad (Szávaújvár) jövedelmét engedte át. Ez azonban nem biztosított igényeinek megfelelő jövedelmet, ennek következtében jelentős adósságot halmozott fel. Pénztelenségét jól jellemzi, hogy 1668. február 4-én Nagysároson lezajlott lakodalmának minden költségét felesége, Rákóczi Erzsébet viselte, sőt még esküvői ruháinak megvásárlásához is ő adott kölcsönt. Halála után Rákóczi Erzsébet évekig pereskedett volt apósával, hogy térítse meg a lakodalmi költségek egy részét, ahogy ígérte, illetve térítse meg fia adósságait.

Erdődy György (1614–1664) gyermekei és unokái

Erdődy Györgynek egy felnőttkort megért fiáról tudunk: Erdődy I. Sándorról. Sándor 1644-ben született és 1681-ben halt meg. 1658-ban a gráczi egyetemen volt syntaxistista,[81] 1662-ben pedig Sienában találjuk.[82] Három évvel később, 1665. január 14-én már itthon élt: ekkor nevezték ki ugyanis varasdi főispánnak. Családot újabb három év elteltével alapított: 1668. november 12-én feleségül vette Csáky Krisztinát (1654–1723), Csáky István és Lónyay Margit leányát.[83] Feltehetőleg Vép volt egyik kedvenc rezidenciája, legalábbis erre utal, hogy egyrészt itt született fia, másrészt 1675-ben újjáépítette a várkastélyt, hogy jobban megfeleljen a korszak kényelmi igényeinek. Négy gyermekük érte meg a felnőttkort: II. Sándor, Margit, Julianna és Erzsébet. 1681-ben halt meg, ebből az évből való halotti beszéde is. Nagyszombatban temették el.[84]

Felesége, Csáky Krisztina tizennégy évi özvegység után, negyvenegy évesen 1695-ben újra férjhez ment, Bercsényi Miklós felesége lett. A lakodalmat Vépen, vagyis Erdődy-birtokon tartották. Csáky Krisztina követte a Rákóczi-szabadságharcban aktívan részt vevő férjét a száműzetésébe, és 1723. április 25-én halt meg Rodostóban.

Erdődy I. Sándor egyetlen fia, II. Sándor 1670. december 14-én született (mint már említettük) Vépen.[85] 1687-ben apjához hasonlóan a grazi egyetemen tanult, egy 1687-es adat szerint abban az évben a poétikai osztályban.[86] Ő volt a családban a második, aki viselte a vasi főispáni tisztet: 1703. szeptember 26-án iktatták be, és haláláig, 1728-ig bírta. 1709. december 24-én kamaraelnökké nevezték ki. E tisztséget 1718. október 1-jéig töltötte be. Leánytestvérei közül Margit Draskovits Pálhoz ment feleségül 1690. január 15-én.[87] Draskovits Pál – Draskovits Miklós országbíró és Nádasdy Krisztina fia – 1686. február 9-én tartotta meg nyilvános vitáját a nagyszombati egyetemen.[88] Gyászbeszéde szerint 1668. június 7-én született és 1693. június 5-én halt meg.[89] Ifjabb Erdődy Sándor másik leánytestvére, Julianna Esterházy Antal felesége lett 1695-ben. 1696. december 28-án hunyt el, temetése 1697. január 24-én volt.[90] Harmadik testvére, Erzsébet 1694-ben Nagyszombatban belépett a klarisszákhoz.[91]

Erdődy Gábor (1615–1650) gyermekei

Erdődy Gábor fiai is Bécsben tanultak a Zrínyi, Esterházy és Csáky család gyerekeinek társaságában (1666 és 1668 között). Erről praeceptoruk, Bella Péter leveleiből értesülünk. Tőle tudjuk azt is, hogy az előbb említett családok gyermekeivel gyakran összejártak.[92] A két fiú közül az idősebbik, II. György feltehetőleg 1647 körül születhetett.[93] Bécsi tanulmányai befejezése után nem sokkal, huszonkét évesen már megnősült. 1670. január 28-án feleségül vette Rákóczi Erzsébetet, néhai unokatestvére, Erdődy Ádám özvegyét. E házasságot nagybátyja (Erdődy Imre, Ádám apja) és annak felesége (Forgách Éva) is erősen szorgalmazta, így ugyanis az Erdődy család birtokában maradhatott Rákóczi Erzsébet jelentős vagyona. Rákóczi Erzsébet[94] számos jól jövedelmező birtok egyetlen örököse volt, melyek jó része Észak-Kelet-Magyarországon, főleg Sáros vármegyében feküdtek. A makovicai, sárosi, zborói, mádi, rosályi[95], klastromi, szerencsi és zombori, kistapolcsányi (ehhez tartozott Hrussó vára is) és ónodi jószág a nagymihályi jószág[96] portiójával együtt évente becslés szerint 46.354 forintot jövedelmezett.[97] Erdődy II. György sokat nyert e házassággal, még akkor is, ha felesége egy idő után arra törekedett, hogy az általa a házasságba hozott birtokokból származó jövedelmek felett csak ő saját maga rendelkezhessen, kizárva férjét annak szabad felhasználásából. A Rákóczi szabadságharc idején pedig a király hűségén maradva nagyrészt el is vesztették e jövedelmeket, amikor a kurucok elfoglalták és felprédálták e birtokokat. Politikai pályája alakulásában, vagyis hogy 1704. január 19-én az ország második legfontosabb tisztére, országbíróságra nevezték ki,[98] fontos szerepet játszhatott, hogy gyakran és hosszasan tartózkodhatott Bécsben, ahol rendelkezésére állt a Rákócziak bécsi háza. Az országbírói tisztnek elnyeréséig a következőképpen alakult pályafutása: 1679. augusztus 21-től 1691. október 31-ig (amikor főlovászmesternek nevezték ki) királyi főkamarás volt.

Főlovászmestersége 1693. április 7-én ért véget, amikor tárnokmester lett. Tárnokmestersége pedig országbíróvá való kinevezéséig tartott, tehát 1704. január 19-ig. Ezenkívül 1675. július 9-től ő töltötte be az árvai királyi javak igazgatójának tisztét is.[99] Ezzel összefüggésben 1676-tól árvai főispán lett. Több más főispáni címet is viselt: 1686-tól haláláig barsi, 1688-tól sárosi főispán volt.

Gyermekük nem született. Miután Erzsébet 1707. november 8-án meghalt, a Rákóczi-birtokokat férje örökölte. Mivel Erdődy II. György (Jakusich Teréziával kötött) második házasságából sem született gyermeke, így ezeket a birtokokat Kristóf leszármazottai örökölték tovább.

Erdődy Kristóf (1649–1704) politikai pályája is ígéretesen alakult: 1680. január 5-től koronaőr, 1690 augusztus 1-től étekfogómester, 1684. május 6-tól pedig 1704. március 23-án bekövetkezett haláláig kamaraelnök volt[100]. Feleségét, Pálffy Mária Zsuzsannát Pálffy Miklós és Harrach Mária Eleonóra leányát[101] 1672. május 29-én vette el Vöröskőn. Öt felnőtt kort megért fiúgyermekük született: III. György Lipót, Gábor Antal, László Ádám, Imre és József. Nagy Iván két leánygyermekről is megemlékezik: Teréziáról és Katalinról.[102] Valóban létezetett ebben az időszakban egy Erdődy Terézia, aki Zichy II. Ádám felesége volt, de arról eddig nem sikerült megbizonyosodnunk, hogy valóban Erdődy Kristóf gyermeke volt-e.[103] 1704-ben[104] bekövetkezett halálakor gyermekei – a legidősebbet leszámítva – még nem voltak nagykorúak és testvére, Erdődy II. György gyámsága alá kerültek. Gábor Antal egy levélben maga kérte, hogy nagybátyja vállalja a gyámságot[105] és László Ádámmal együtt leveleikben apjuknak szólították őt.[106]

Erdődy Gábor első házasságából származó leánya Erdődy Zsuzsa Éva kétszer ment férjhez: első férjétől, Lippay Jánostól egy fia, Miklós maradt, második férje Pálffy Tamás volt.[107] Erdődy Gábor második házasságából való leánya, Borbála Czobor Ádám felesége lett. Czobor Ádám jelentős katonai karriert futott be: tábornokként ő szervezte meg I. Lipót utasítására 1688-ban az első reguláris huszárezredet saját huszárcsapatából. 1691-ben halt meg. Czobor Ádám gyermekei (Márk, Krisztina, Teréz, Éva és Angelika)[108] egyike, Teréz Pálffy János nádor felesége lett 1687. október 4-én. Pálffy János testvére volt Pálffy Máriának, Erdődy Kristóf feleségének.

Erdődy Kristóf (1649–1704) gyermekei

Ez az ág Erdődy Kristóf gyerekei által folytatódott. Ezen az ágon ebben a generációban találkozunk ismét jelentős egyházi karrierekkel, nevezetesen Erdődy László Ádám és Erdődy Gábor Antal személyében. Mindketten a római Collegium Germanicum-Hungaricumban tanultak, és ott teológiai oklevelet szereztek. Az idősebb, László Ádám 1679. szeptember 29-én született[109] és 1736. május 12-én halt meg. Tanulmányait Pozsonyban kezdte, ahol retorikát tanult, majd 1694 és 1696 között a bécsi egyetemen folytatott filozófiai tanulmányokat. Végül 1698. október 28-án iratkozott be az említett római intézménybe. A második évtől teológiát tanult, amelyből 1701-ben doktorált.[110] Hazatérve, 1706-tól nyitrai püspök lett, 1720-tól alkancellár, majd 1725. február 14-től kancellár.[111] 1736. május 12-én halt meg.

Gábor Antal is Pozsonyban kezdte tanulmányait, majd Nagyszombatban folytatta, ahol filozófiát és egy év teológiát tanult. 1702-ben szerezte meg a filozófia doktora címet.[112] 1703. november 16-tól lett a római intézmény hallgatója.[113] 1706. április 19-én szubdiakonusként távozott az iskolából, majd a teológia doktora lett. 1708. december 31-én a győri, 1711. október 31-én az esztergomi kanonokságot nyerte el. 1711. október 31-től esztergomi nagyprépost lett, 1715. január 15-én pedig egri püspökké szentelték. 1744. szeptember 26-án halt meg.[114]

A két legkisebb fiúról, az 1684, illetve 1685 körül született Józsefről és Imréről[115] nem sokat tudunk. Tanulmányaikról csupán annyit, hogy nagybátyjuk, Erdődy II. György őket is Bécsbe akarta küldeni tanulni.[116] Az is biztos, hogy József 1708 januárjában Rómában tanult, de nem nagy szorgalommal.[117] Nem tudunk arról, hogy a Collegium Germanicum-Hungaricumba beiratkozott volna és azt sem, hogy meddig maradt. Nagy Iván szerint katonai pályára lépett és 1723-ban halt meg.[118]

A legidősebb fiú, III. György Lipót politikai pályája a következő módon alakult: 1720. május 16-tól 1748-ig kamaraelnök,[119] 1730. április 18-tól ugyancsak 1748-ig koronaőr[120] volt. 1748. május 13-án kinevezték országbírónak, mely tisztségét 1759. július 18-ig, haláláig töltötte be.[121] Feleségül Esterházy Pál nádor leányát, Teréziát választotta.

A horvátországi ág

Erdődy Péter (?–1613) gyermekei

A horvátországi ág Erdődy II. Péter másik fiától, III. Pétertől származik. Erdődy III. Péter Stubenberg Zsuzsannát vette feleségül.[122] Pethő Gergely Krónikája szerint 1613. február 27-én halt meg.[123] 1618-ban hét gyermekük élt: Péter, Farkas, Miklós, Tamás, Simon, Ferenc és Bálint.[124] Nagy Iván viszont két leányt is megemlít: Borbálát[125] és Máriát. Mindketten valóban léteztek: Er-

dődy Mária[124] Keglevich István felesége volt és 1655-ben végrendelkezett. Ő is elvált férjétől – 1640. március 31-én Zágrábban elválasztották férjétől, ahogy ezt Keglevich Péter feljegyezte naplójában.[127] Erdődy Borbála 1611. szeptember 11-én Ráttkay Péter (apja Ráttkay János, anyja Konszky Anna) felesége lett.[128] Ráttkay Péter az 1539-ben bárói címet kapó Ráttkay család[129] leszármazottja volt. E horvátországi család majd csupán 1687-ben nyeri el a grófi címet, és az Erdődy családhoz képest jelentéktelenebb szerepet játszott Horvátország történetében. A család talán legismertebb tagja Ráttkay György (1612–1666), zágrábi kanonok történeti munkája[130] és botrányos magánélete révén vált ismertté. Ráttkay György nagybátyja volt Ráttkay Péternek. A Ráttkayak és az Erdődyek később megint házassági kapcsolatra léptek egymással: Ráttkay Péter testvérének Gáspárnak az unokája, Zsigmond Erdődy Katalint vette feleségül.

Erdődy Tamás fiai közül Farkasnak maradtak fenn leszármazottai és vitték tovább ezt az ágat. Erdődy Farkas 1618. június 10-én vette feleségül Thuróczy Borbálát, Thuróczy Benedek és Ráttkay Zsuzsa leányát.[131] A jelentős horvátországi családnak számító Thuróczyak legjelentősebb tagja volt Benedek, aki 1615 és 1616 között a horvát báni tisztet is betöltötte. Erdődy Farkas, illetve felesége halálának időpontját nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy felesége 1649-ben írt végrendeletet.[132] Nagy Iván Erdődy Farkas négy gyermekéről tud: ifjabb Farkasról, Györgyről, Miklósról és Katalinról.[133]

Erdődy III. Péter egy másik fia, Bálint evangélikus és nem horvátországi nőt vett feleségül: Révay Zsófiát, Révay Péter koronaőr leányát (gróf Nádasdy Pálné húgát).[134] Az esküvőt valamikor Zsófia anyjának temetése (1624. április 24.) után és 1628 októbere előtt tartották.[135] Erdődy Bálint halálának időpontját nem ismerjük, de felesége 1648-ban már özvegy volt és Monyorókeréken élt buzgónak tartott evangélikusként.[136]

Péter többi fiáról csak szórványos adataink vannak: Simon nevű fiáról annyit tudunk, hogy 1622-ben a grazi Nova Schola hallgatója[137] és 1640-ben még élt.[138] Nagy Iván és a horvát lexikon is úgy tudja, hogy született egy fia, II. Zsigmond. Mi erre még nem találtunk adatot. Miklósról annyit tudunk, hogy feltehetőleg ő írta Erdődy Tamásnak – vagyis ebben az esetben unokatestvérének – a leveleket Radokovóról 1628. május 28. és 1630. november 6. között.[139] A többi fiúról a horvát lexikon révén tudunk néhány adatot. Eszerint IV. Péter Gregorijanec Annamáriát vette feleségül és 1659-ben halt meg. III. Tamás 1669-ben halt meg. I. Ferenc pedig 1631. május 4-én.[140] Ez utóbbi Nagy Iván szerint a jáki Szent-György bencés monostor apátja volt 1627-ben.[141]

Erdődy Farkas gyermekei és unokái

Erdődy Farkas fiai közül az ifjabb Farkas Batthyány I. Ádám udvarában élt főrangú familiárisként 1642-ben.[142] 1645. szeptember 17-én feleségül vette Draskovits Borbálát, Draskovits János és Thurzó Borbála leányát Klenovnikon.[143] Valamikor 1647. május 21. előtt halt meg egy törökökkel vívott küzdelemben.[144] Özvegyét Czobor Bálint vette el 1652. január 12-én.[145]

Farkas másik fia, György a Keglevich családból választott feleséget: 1652. június 2-án tartotta lakodalmát Keglevich Erzsébettel.[146] Három gyermekükről tudunk: V. Péterről, II. Ferencről és Krisztináról.[147] A két fiú Grazban tanult: Péter 1664-ben grammatikát tanult itt,[148] majd a bolognai egyetemre járt, ahonnan 1670-ben távozott.[149] Erdődy Ferenc 1668-tól volt a graczi egyetem hallgatója.[150] E fiúknak nem maradt utóduk.

Farkas harmadik fia, Miklós 1670 és 1693 között horvát bán volt. I. Lipót 1670. március 29-én nevezte ki báni helytartónak, majd 1680. április 10-én lett valódi horvát bán, és ekkor iktatták be ünnepélyesen ebbe a méltóságba. Leginkább hadvezéri képességeiről ismert: 1686-ban ott volt Buda visszavételénél és Dubicánál, egy évvel később pedig Kosztajnicánál verte meg a törököket és győzedelmes harcok után visszahódította a mai Szlavóniát a törököktől. 1693. június 7-én halt meg Aranyosmaróton.[151] Feltehetőleg hosszabb időt töltött a bécsi udvarban, legalábbis erre utal, hogy 1655-ben IV. Ferdinánd kamarása volt.[152]

Kétszer nősült: először Draskovits Johanna Máriát – Draskovits Borbálának (testvére, Erdődy Farkas felesége) húgát, Draskovits János horvát bán és Thurzó Borbála leányát – vette feleségül 1653. február 19-én,[153] másodszor Gallenberg Rosina Isabellát[154] valamikor 1686 decembere körül.[155] Három gyerekéről tudunk: V. Tamásról, IV. Miklósról és Borbáláról.[156] Özvegye később Batthyány Zsigmondhoz ment feleségül. Ekkor már csak Miklós és Borbála élt, és a felettük való gyámság jogáról évekig pereskedtek egymással Batthyány Zsigmond és felesége, illetve Erdődy György és felesége. Végül 1695. október 30-án Erdődy György kapta meg a tutorságot.[157] Legifjabb Erdődy Miklóst Erdődy György fiaként szerette, Graczban taníttatta, ahol 1706-ban súlyos betegségben, 13 évesen meghalt.[158] Halála után leánytestvére lett az örökös az apja végrendelete alapján, ezért Batthyány Zsigmond magának követelte a leány örökségének kezelési jogát, amit meg is kapott. A leány további sorsát nem ismerjük.

Összegzés

A 17. században és a 18. század elején élt Erdődyekről szerzett ismereteink továbbra is hézagosak. Eddigi kutatásaink alapján mégis megkockáztathatunk néhány észrevételt velük kapcsolatban.

Először tekintsük át, amit iskolai tanulmányaikról tudunk. A korabeli nemesség a 16. század második felétől már egyre inkább fiaik nevelésének fontos részének tartotta az iskolai képzést. Ez azt jelentette, hogy az udvaraikba felfogadott tanítók mellett, bizonyos kor elérése után, különféle iskolákba is elküldték tanulni fiaikat. Ezenkívül fontosnak tekintették, hogy rövidebb-hosszabb idejű külföldi utazást – mai szóhasználattal úgy is mondhatnánk: külföldi tanulmányutat – tegyenek. A nemesi gondolkodás ilyen formán való alakulása alól az Erdődyek sem jelentettek kivételt. Ha közelebbről vizsgáljuk a tanulmányaikra vonatkozó adatokat, megállapíthatjuk, hogy törekedtek arra, hogy minden fiúgyermek eljusson valamilyen gimnáziumba, és ott legalább egy-két osztályt elvégezzen. Többnyire a bécsi és grazi egyetem középiskolai osztályaiba küldték az ifjakat, ahol néhány év alatt kiderült, hogy érdemes-e tovább taníttatni és (jellemzően) egyházi pályára irányítani őket, vagy inkább hazahívták őket, hogy a családi birtokokon gazdálkodjanak, vagy valamilyen politikai vagy katonai pályára irányították őket. Az itt tárgyalt generációk közül az elsőben Erdődy János volt az, aki tovább tanult itáliai és németországi egyetemeken, ledoktorált és hazatérve elindult az egyházi pályán. Talán ha tovább él, az egri püspöki címnél is magasabbra juthatott volna. Egyházi karriert majd csak a Jánost követő harmadik nemzedékben futottak be Erdődyek, akik ugyancsak Itáliában tanultak, de már Rómában. A köztes generációkra inkább az a jellemző, hogy néhány évet Bécsben vagy Grazban tanultak, majd különféle udvari tisztséget szereztek és a politikai pályán próbáltak érvényesülni.

Itt két még alaposabban feltárandó terület van. Az egyik az Erdődyek kapcsolata a Habsburg-udvarral. Tudjuk, hogy a család arra törekedett, hogy valamelyik tagja a Habsburg-udvarban szolgáljon, vagy ott legyen a közelében és képviselje a család érdekeit. Vannak ugyan szórványos adataink egy-egy évből, hogy éppen ki szolgált ott,[157] de fontos lenne tudni, hogy mennyire volt folyamatos a jelenlétük, vagyis, hogy mettől meddig és milyen szolgálatokat vállalt ott egy-egy családtag. A másik feltárandó terület a külföldi tanulmányutak kérdése: feltételezésünk szerint a családi levelezés alapos áttanulmányozása után több adatot fogunk találni arra, hogy amikor megtehették, akkor az Erdődy ifjak is utazgattak valamelyik európai országban. E feltételezésre például Erdődy Gábor Antal nagybátyjának írt levele ad okot. E levelében ugyanis a már felnőtt korú férfi kiszámolja, hogy két öccsének, Józsefnek és Imrének a külföldi útjára legalább hétezer forintra lenne szükség, és szerinte ezt akkor (1704 decemberében) a család nem tudja összeadni.[158] De arra is láttunk már példát (Erdődy Ádám esetében), hogy nem a pénz vagy az atyai elhatározás hiányzott, hanem a tanulásra küldendő ifjú kedve.

A másik kutatásra érdemesnek látszó kérdéskör, hogy mennyire volt jellemző, hogy az Erdődy családhoz tartozó ifjak más főúri családnál szolgáltak. Egy adatunk van erről, de mivel Batthyány I. Ádám udvarát leszámítva semmilyen más főúri udvarról nem maradt fenn részletes leírás az udvarban élőkről, így egyáltalán nem bizonyos, hogy kivételes esetnek tekinthető, hogy egy Erdődy egy másik főúri család udvarában szolgált. Ugyanis egy főúri udvarban szolgálva az udvari élet szabályait, viselkedési normákat, a katonai életre való felkészülést lehetett elsajátítani. Ezenkívül életre szóló kapcsolatokat, kapcsolatrendszereket lehetett kiépíteni.

Az Erdődyek egy része, elsősorban a horvátországi ág tagjai, szívesen választották a katonai pályát. Mint horvátországi birtokokkal rendelkező család, több tagja jutott el a horvát báni pozícióig, amely jelentős politikai és egyben katonai karriernek számított a korszakban, mivel a horvát bánoknak mindig fontos hadvezéri szerepet is vállalniuk kellett. Meglepő, hogy a horvát báni tisztség birtokosai között a horvátországi ágnak csupán egyik tagja – név szerint Erdődy Miklós – található, miközben a magyarországi ágból kettő (Erdődy Tamás és fia, Zsigmond).

Nézzük meg mennyire érvényesült politikai téren a család. Először is milyen arányban nevezték ki a család tagjait udvari tisztségekre. Bár korszakunkban nem létezett valóságos magyar királyi udvar, mivel sem az ország felett uralkodó Habsburg-udvar, sem az erdélyi fejedelmeké nem tekinthető magyar királyi udvarnak, a Habsburgok a középkori hagyományoknak megfelelően neveztek ki főurakat udvari méltóságokra. E méltóságok viselői elsősorban a pozsonyi királykoronázásokon gyakorolhatták tisztüket.[159] Az étekfogómesterek között két Erdődy fordul elő,[160] a főajtónállók között egy,[161] a főkamarások között – ahol összesen tizenegy nevet találunk a 17. század alatt – szintén kettő.[162] Főlovászmester Erdődy Péter volt még a 16. század első felében (1545–1553), majd Erdődy II. György 1691 és 1693 között. A méltóságok rangsorában talán harmadiknak tekinthető tárnokmesterséget négy Erdődy is kiérdemelte, amely egyetlen más családra sem jellemző (Erdődy Tamás, I.

György, Imre és II. György). A fenti méltóságokat kizárólag a magyarországi ág tagjai viselték. A korszakban főnemesek által elérhető két legjelentősebb méltóság az országbíró és a nádor volt. Az előbbiek között olyan előkelő magyar családok tagjait találjuk mint Báthori, Nádasdi (kétszer), Drugeth (homonnai), Esterházy, Rákóczi. E fontos tisztséget csak a 18. század elején, a láthatólag kitűnő udvari kapcsolatokkal rendelkező Erdődy II. Györgynek sikerült megszereznie. Nádorságig viszont már egyetlen Erdődy sem jutott el. Erdődy Miklós horvát bán személyében volt olyan Erdődy, akit jelöltek e posztra, de csupán azért, hogy meglegyen a két katolikus jelölt, hiszen egyértelmű volt, hogy Esterházy Pált választják nádorrá az 1684-es választáson. Tehát az Erdődyek azok közé az arisztokrata családok közé tartoztak, akiknek jelentős számú családtagja viselt udvari tisztségeket, de egy-két kivételtől eltekintve nem jutottak el a legmagasabb méltóságokig.

Ami az Erdődyek vallási hovatartozását illeti, a 17. század elején vegyes képet kapunk, később viszont egyértelműen katolikus volt az egész család. Erdődy II. Péter, akitől kétfelé ágazik a családfa, evangélikus hitű volt. Két gyermeke közül Tamás katolizál (a másik vallását nem ismerjük), és gyermekei is e hitben élték le életüket (kettő katolikus papi tisztséget tölt be!). Bár az evangélikus Thurzó családba házasodó Kristóf feltehetőleg házasságakor még maga is evangélikus hitben élt, halálakor már katolikus volt. Anyósa, Czobor Erzsébet halála után próbálta e családot az evangélikus hitben megtartani, és ezért két fiúunokája, Gábor és György mellé evangélikus nevelőt fogadott, azonban felnőttként mindkét fiú katolizált. A horvátországi ágon is található olyan családtag, akiről tudjuk, hogy evangélikus volt: nevezetesen Erdődy Bálint, akinek halála után özvegye, Révay Zsófia igyekezte megőrizni e hitet Monoszlón.

Az Erdődy család házasságai a többi főúri családéhoz hasonló jellegzetességeket mutatnak. Így egyrészt kötöttek házasságot azonos rangú családokkal, másrészt alacsonyabb, bárói ranggal rendelkezőkkel. Az azonos rangú családokkal kötött házasságok esetén az Erdődyeknél is előfordul, hogy egy-egy családdal többször is kapcsolatba léptek, elsősorban a rokoni kapcsolat erősítése céljából. A horvátországi ágon a Draskovits családdal kötött házasságok ilyenek. Erdődy Farkas (Erdődy III. Péter fia) két fia, Farkas és Miklós a nádorságig emelkedő Draskovits János két leányát, Borbálát, illetve Johannát vette feleségül. Az előbbi esküvőt még a nádor életében tartották, az utóbbit pedig már halála (1648) után, 1652-ben. A második házasságra feltételezésünk szerint Farkas korai, házasságkötése után két évvel bekövetkező halála miatt került sor, vagyis hogy a korán véget érő, gyermektelen házasság után megint szoros rokoni kapcsolatra lépjenek. Draskovits János családja egyik legkiemelkedőbb tagja volt, aki bátyjával (Miklóssal) és unokatestvérével (Gáspárral) együtt megszerezte a grófi rangot, és a nádori cím elnyerése (1646) előtt horvát bán is volt. Felesége, Thurzó Borbála a magyarországi ágból származó Erdődy Kristóf első felesége volt. Erdődy Kristóf gyermekei anyjuk révén féltestvérei voltak Draskovits János gyerekeinek. Így a két család között ezen a ponton is rokonság volt már a két házasság idején is. Nem tekinthető véletlennek, hogy a horvátországi ágból éppen Miklós, Draskovits János veje jutott a legnagyobb rangra, horvát báni tisztségbe. A 18. század elején ismét kötöttek egy Erdődy-Draskovits házasság: Draskovits János és Thurzó Borbála egyik unokája, Pál Erdődy Margitot, Erdődy Kristóf és Thurzó Borbála dédunokáját vette feleségül.

A magyarországi ágat, illetőleg a Pálffy és Thurzó család az, amellyel többször kötöttek házasságot. A Pálffy családdal kötött rokoni kapcsolatok a Draskovitsékkal kötöttekhez hasonló, amennyiben itt is a két család egy-egy ága erősítette meg többszöri házassággal a rokoni szövetséget. A Pálffy család még a 16. századból eredeztethetően rokon az Erdődyekkel. Pálffy Pál Bakócz Klárát, Bakócz Tamásnak az unokahúgát vette házastársul, és ettől kezdve használták a Pálffyak az erdődi előnevet. A vizsgált időszakban az Erdődyek közül Erdődy Gábor vett el először Pálffy leányt, méghozzá Pálffy Miklós és Fugger Mária unokáját (Pálffy István és Harrach Mária Eleonóra leányát), Máriát. Első felesége korai halála után Amadé Juditot vette nőül. Második felesége előző férje Pálffy János volt, aki első feleségének a nagybátyja volt. De itt nem ért véget a két család összefonódása: Erdődy Gábor Amadé Judittól származó fia, Kristóf Pálffy Mária Zsuzsannát vette feleségül. Ennek a Pálffy Mária Zsuzsannának Pálffy Miklós, Erdődy Gábor első feleségének testvére volt az apja. Tehát itt is szoros családon belül választották többször is egymást. E két házassággal a Pálffyak igen befolyásos ágával kerültek rokonságba, ami feltehetőleg szerepet játszott abban, hogy az Erdődy család ezen ágánál jutottak el először az országbírósági.

A Thurzókkal való házasságkötésekre jellemző, hogy csak egy korosztályban, az Erdődy Tamás utáni első generációban fordul elő, nevezetesen az ő két gyermeke: Kristóf és Zsuzsa házasodott Thurzóval, méghozzá két különböző ágról származó Thurzóval. Erdődy Tamás – mint már említettük – eleinte még evangélikus szellemben nevelte gyermekeit, de fia, Kristóf és Thurzó Borbá-

la házasságakor már katolikus volt. Lehet, hogy éppen ezért, az Erdődy család evangélikus valláson tartása érdekében adta Thurzó György leányát feleségül hozzá. Erdődy Kristóf ennek ellenére katolikusként halt meg, gyerekei pedig felnőttként katolizáltak, bár nagyanyjuk, Czobor Erzsébet evangélikus nevelőt fogadott mellékjük. Megjegyzendő, hogy Erdődy Kristóf özvegye, Thurzó Borbála másodszor a katolikus Draskovits Jánoshoz ment nőül. Erdődy Tamás másik gyermeke, Zsuzsánna Thurzó Kristófhoz Thurzó Elek és Zrínyi Borbála fiához ment feleségül. E házasság a férj korai, 31 évesen bekövetkezett halála miatt rövid volt, és gyermektelen lévén a két család tagjai közötti kapcsolatot sem erősítette. Ide tartozik még, hogy Erdődy György (1647?–1713) országbíró nagymamája, Thurzó Borbála révén lett árvai jószágigazgató vagyis az árvai Thurzó-birtokok kezelője.

A főúri családokkal kötött házasságok másik alcsoportját képezik az adott család egyetlen örököseként jelentős vagyont öröklő leányokkal létrejövő házassági kapcsolatok. Két ilyen, a család földtulajdonát nagy arányban megnövelő házasságot kötöttek az Erdődy családban. Először Erdődy Tamás szerezte meg ilyen formán a gazdag Ungnád család, majd Erdődy György a Rákócziak katolikus ágának vagyonát.

A harmadik alcsoportba soroljuk azokat a házasságokat, amelyeket olyan családokkal kötöttek, melyekkel máskor nem léptek házasságra. Az Esterházy, Batthyány, Illyéshäzy, Csáky stb. családokkal volt ilyen jellegű viszonya az Erdődy famíliának. Itt vetjük fel azt a kérdést, hogy vajon az Erdődyek miért nem házasodtak olyan rangos és neves horvátországi családokkal, mint a Zrínyiek, vagy a Frangepánok. Helyettük a család horvátországi ága a Draskovitsokat leszámítva csupa bárói rangú családdal kötött házasságot (vagy olyanokkal, akinek nem ismerjük a rangját), mint a Thuróczy, Ráttkay. Nem véletlen, hogy a családnak ez az ága szinte semmilyen jelentős karriert sem futott be, leszámítva Erdődy Tamást. A bárói családok közül, akikkel házasságra lépett az Erdődyek horvátországi ága, kiemelkedik a Keglevich család, amellyel az Erdődyek mindkét ága házassági kapcsolatot ápolt. A magyarországi ágból való Erdődy Zsigmond horvát bán Keglevich Máriát, Keglevich János és Bay Zsuzsa leányát vette feleségül. E házaspár másik felnőttkort megért gyermeke, Keglevich Ferenc pedig Zsigmond unokahúgát, Erzsébetet (Erdődy Kristóf és Thurzó Borbála leányát) vette nőül. Erdődy Zsigmond 1616-ban nősült, Keglevich 1639-ben, tehát majd 23 év telt el a két házasság között. E házasságok különösnek tűnnek, de nem olyan meglepőek, ha hozzátesszük, hogy Erdődy Zsigmond és Keglevich Ferenc együtt kereskedtek gabonával, a katonaságnak szállítottak jelentős mennyiségben az 1620-as években.[163] A horvátországi ághoz tartozó Erdődy Máriát (Erdődy Péter és Stubenberg Zsuzsa leányát) feleségül vevő Keglevich István az előbb említett Ferenc és Mária unokatestvére volt. Keglevich János György nevű testvérének fia. Róla semmit sem tudunk. Feltételezésünk szerint itt a szomszédság és a két férfi feltehető barátsága dominált. Ez a frigy végül is nem sikerült, és Keglevich Ferenc és Erdődy Erzsébet házasságához hasonlóan válással végződött. A bárói rangú házasságok egyik fontos alcsoportját képezték a főrangúak házassági politikájában a feltörekvő családdal kötött, azok emelkedését elősegítő házasságok. Az Erdődyek egy ilyet kötöttek: Alaghy Menyhértet emelték be a családba és a család kapcsolatrendszerébe, amely révén e tehetséges ember egészen az országbíróságig vitte.

Reméljük az Erdődy család 17. századi történetének rövid felvázolásával sikerült bizonyítanunk, hogy e főúri család érdemes további kutatásokra mind társadalomtörténeti, mind politikatörténeti, mind mentalitástörténeti szempontból.

Benda Borbála

JEGYZETEK

[1] Jelen tanulmány a T 47001 számon tartott OTKA által támogatott kutatás részeként készült el.

[2] *Nagy Iván:* Magyarország családjai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. és pótkötet. Pest, 1857–1868.

[3] Hrvatski biografski leksikon. 4. E-Gm. Szerk: Stipčević, Aleksandar; Macan, Trpimir. Zágráb, 1998.

[4] http://genealogy.euweb.cz

[5] 1511. november 25-én, II. Ulászlótól kapta a grófi méltóságot. Vasvármegye főispánja. Ott volt Mohácsnál. Horvát bán. 1543-ban halt meg Olaszországban. (Nagy I. i.m. IV. 65.)

[6] E kérdéskörben nem végeztünk önálló kutatást, és a rendelkezésre álló szakirodalom alapján állítjuk ezt, amely szerint Pálffy Pál vagy Péter feleségül vette Erdődy Klárát, Erdődy Péter testvérét, aki e két birtokot magával vitte a házasságba.

[7] Somlyó várát és a hozzá tartozó falvakat a 18. században vásárolták vissza.

[8] Még Pethő Gergely is megemlíti Krónikájában: „Erdődi Tamás a Bán, el nyeré pörrel Monyorókeréket a Zrínyi Uraktul, és azt elfoglalá majusnak 4. napján." Pethő Gergely: Rövid magyar krónika. Kassa, 1753. 180.

[9] Ugyanakkor testvérét Erdődy Györgyöt és Gábort a magyar főurak közt sorolják fel. Esterházy László és Batthyány Eleonóra la-

kodalmára meghívottak, akiknek elküldték már a leveleket. (Magyar Országos Levéltár [=MOL], Batthyány család levéltára, A Batthyány család körmendi központi igazgatósága [P 1322], A földesúri familiára, illetve az uradalmi alkalmazottakra vonatkozó iratok [FöldFam] No. 919.)

[10] Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története. Sopron, 1924. 187. (A tanulmányban megadott oldalszámok a mű interneten megtalálható változatának oldalszámai. Lelőhelye: http://mek.oszk.hu/01800/01850/

[11] Österreichisches Staatsarchiv (=ÖStA) Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz–Ungarn Nr.81 122.

[12] Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Bp., 1988. 124.

[13] Hrvatski biografski leksikon i.m. 72. Pethő Gergely Krónikájában az 1624. esztendőnél az alábbi bejegyzés szerepel: „Az jó régi fő úr, Erdődi Tamás meghala Krupina várában 17. napján Januáriusnak idejének 67. esztendőjében, ... Kit a fia Erdődy Sigmond nagy pompával és drága szép készülettel, fejedelem módjára eltemetteté a Zábrágyi nagy templomban 29. napján Juliusnak." Pethő i.m. 202.

[14] Payr i.m. 187–188.

[15] ÖStA Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (=HHStA) Familienarchiv Erdődy, Ladula 19. fasc. 1. Nro 17.

[16] Nagy I. IV. i.m. 66.

[17] „Szepes föld örökös ura, báró, arany sark. vitéz, és kir. kamarás, 1603-ban Szepes és Sáros vármegye főispánja volt. Bocskaynak híve. A Luther tanától a kath. Egyházba tért, de végre ismét az ágostai evang. egyház híve lőn, és a Szepes-várallyai zsinatot tartatá. Meghalt 1614. april. 7-én, kora 31. évében. Eltemették Lőcsén. Neje Erdődy Zsuzsanna, a kath. vallás buzgó híve és pártolója, 11 évig gyászolta mint özvegy férjét, kitől gyermeke nem maradt, meghalt 1633-ban." Nagy I. XI. i.m. 206.

[18] Erdődy Zsuzsát egy 1617-es iratban már özvegyként említik. (ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 19. fasc. 1. Nro 17.)

[19] Az interneten található cseh genealógiai honlapon. (http://genealogy.euweb.cz/hung/thurzo.html.)

[20] ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz –Ungarn. Nr. 105. Konv. 1614. május folio 177. és MOL, Benignae resolutio. 1614. fol. 39.

[21] MOL. Királyi könyvek 6. kötet 716–717.

[22] Előtte királyi főajtónálló volt (1618–1625). Fallenbüchl i.m. 72., 89. Halálának időpontjára: MOL, Zichy (P 707) család levéltára fasc. 84. Missiles Nro. 3699.

[23] Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Történelmi Tár, 39 (1997) 273.

[24] Idézi: Illéssy János: A mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Bp., 1902. 100. 1636. február 27-én osztják fel a testvérek az ő birtokrészét maguk között.

[25] Patronage- und Klientelsysteme am Wiener Hof. (http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/) Ekkor szolgált ott Pálffy Zsófia is, pontosabban 1611 és 1615 között. E honlapon az is szerepel, hogy feltehetőleg 1596–1598 között született és 1653 után halt meg. Nem tudjuk honnan származnak az adatok.

[26] Andritsch, Johann: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782). Graz, 1965. 32.

[27] Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864. Kiadja: Veress Endre. Bp., 1941. 339.

[28] ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz– Ungarn, rote Nummer 91–95. 44–51.

[29] Erdődy Zsigmond levele Batthyány Ádámnak. 1638. május 20. (MOL. Batthyány család missilisei [=P 1314] Nr.11823.)

[30] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy ladula 19. fasc. 2. nro 26.

[31] Veress i.m. 1941. 123.

[32] ÖStA, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz-Ungarn, rote Nummer 91. folio 44–51. Patachich György 1699-ben a bolognai egyetem nevezetesebb hallgatóiról megemlékezve azt írja, hogy Erdődy János, a későbbi egri püspök, 1610-ben bentlakó volt ott. (Veress i.m. 543.)

[33] Veress i.m. 568.

[34] Uo.122–123. A kiadványt Mircse János ismertette a Magyar Könyvszemle 1881. évi számának 74–76. lapján.

[35] Veress Endre nem pontos: szerinte Bolognában volt rektor (Veress. i.m. 557.), pedig valójában Ingolstadtban. Bitskey István az ingolstadti egyetem kiadott anyakönyvei alapján állítja, hogy ott volt. (Bitskey István: A német nyelvterület jezsuita egyetemei és Magyarország a kora újkorban. In: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Szerk: Szilágyi Csaba. Piliscsaba, 2006. 493. Az 1611-es ingolstadti tanulmányokat támasztja alá, hogy 1611. október 11-én kelt, öccsének, Erdődy Zsigmondnak írt levelét már innen írta (ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy. Ladule 101. fasc. 8).1611. november 7-én is itt kelt egy apjának írt levele (ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy. Ladule 101. fasc. 3). Apja szerint is még 1613 januárjában is itt tartózkodhatott. Apja 1613. január 26-án azt kérvényezte, hogy nevezzék ki egri püspöknek Ingolstadtban tanuló fiát (ÖStA, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz-Ungarn, rote Nummer 103. folio 157.).

[36] Sugár István: Az egri püspökök története. Bp., 1984.

[37] Veress i.m. 1941. 123.

[38] Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai. 1526–1848. Bp., 1994. 132.

[39] Erdődy Zsigmond levele apjának, Erdődy Tamásnak. Bécs, 1610. február 3., 10., március 22. 1611. január 26., február 10. ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy. Ladule 101. fasc. 3)

[40] Keglevich Péter naplója. i.m. 242.

[41] Sigmund Erdödy (Pan im windischen Land) Ungarische Kriegsobristen.

[42] Keglevich János Pethő Gergelynek. 1616. szeptember 29., MOL P 235 Antiqua Miscell. Nr.8.)

[43] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Karton 5. Lad. 6. Fasc. 1. Nr. 8.

[44] ÖStA, HHStA Inneröst. Hofkammerakten Kt. 11. Konv.4. fol. 286–302.

[45] Magyar Hölgyek Levelei. 1515–1709. Közli: Deák Farkas. Bp., 1879. 241.

[46] ÖSTA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 19. fasc. 2. nro 3.

[47] Payr i.m. 188.

[48] ÖStA, HHStA Familienarchiv Erdődy Ladula 19. fasc. 2. nro 33.

[49] Nagy I. i.m. VI. 152. Ugyanakkor Erdődy családfánál viszont Keglevich Györgynének nevezi! (Nagy I. i.m. 62., 66.)

[50] Draskovits János levele Batthyány Ádámhoz. Klenovnik, 1639. február 4. (MOL, P 1314 Nr.10768 - Jedlicska 1910 218. 416. sz., illetve Draskovits János levele Pálffy Istvánnak, melyben meghívja Erdődy Erzsébet és Keglevich Ferenc március 6-án Klenownyk várában tartandó esküvőjére. (Jedlicska Pál: Eredeti részletek gróf Pálffy család okmánytárához 1401–1653. Bp., 1910. 218.)

[51] Roszner Ervin: Régi magyar házassági jog. Bp., 1887. 172–173.

[52] Roszner i.m. 380. Említi: Péter Katalin: „A gyermekek első tíz esztendeje." In: u.ő (szerk.): Gyermek a kora újkori Magyarországon. Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 19. (Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 1996. 15.)

[53] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 3. fasc. 2. nro. 13

[54] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Karton 5, Lad. 6. Fasc. 1. Nr. 6.

[55] RMK II. 2447. (Szabók Károly: Régi magyar könyvtár II. kötet. Bp., 1885. 665–666.) De az anyakönyvekben nincs nyoma!

[56] III. Ferdinánd idejebeli Hofstaat. OMEA SR 186. (Bd.)

[57] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 1. fasc.3. Nro. 24.

[58] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 3. fasc. 3. nro. 6. és 17. 1690. június 12-én már Zichy Istvánt nevezték ki tárnokmesterré. Fallenbüchl i.m. 1988.

[59] Die Matrikel der Universität Wien. Im Auftrage des Akademischen Senates herausgegeben von Institut für österreichische Geschichtsforsung. IV. Band. 1579/II-1658/59. 2. Lieferung. Register der Personen- und Ortsnamen. Wien, Köln, Graz. 1974. 379. és A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453–1630-ig. Kiadja: Schrauf Károly. Bp., 1902. 31. Kissné Bognár Krisztina: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben. 1526–1789. Bp., 2004. 84.

[60] Status particularis regiminis 1637. (UB Wien, I 271404) Ferdinand II. http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/)

[61] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, D 11359. Ladula 1. Fasc. 3. Nro.18.

[62] Fallenbüchl i.m. 188.

[63] Nagy Iván szerint 1635. aug. 25-én ment Erdődy Gáborhoz feleségül és 1648-ban halt meg. (Nagy I. IX. i.m. 53., 77.)

[64] Első férje Lippay János volt, kitől egy fia, Miklós maradt, második férje Pálffy Tamás volt. (ÖStA, HHStA Familienarchiv Erdődy Ladula 19. fasc. 2 nro 37.; Ladula 3. fasc. 2 nro 25.)

[65] Erdődy Gábor írja 1643. április 23-án Erdődy Imrének, hogy felesége nehéz szülés után március 18-án fiúmagzatot hozott a világra, de a feleség és a gyermek is meghalt. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Correspondentia. Erdődy Gábor levelezése)

[66] Jedlicska szerint 1646. május 29-én, de nem nevezi meg forrását. Jedlicska i.m. 495.

[67] Amadé Judit férje temetésére hívó levele Batthyány Ádámnak. 1650. november 29. MOL, P 1314 Missiles Nr.11504.

[68] Téves Nagy Iván azon állítása, hogy volt egy Sándor nevezetű gyermekük. Nagy I. IV. i.m. 65.

[69] Ifj. Erdődy György levele Erdődy Imrének. 1678. október 18. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Correspondentia. Erdődy György levelezése)

[70] Die Matrikel der Universität Wien. i.m. 379. és Schrauf i.m. 31., illetve Kissné i.m. 84.

[71] Keglevich Péter naplója i.m. 243. A forrásból nem derül ki, hogy peregrinációról volt-e szó.

[72] Poppel Éva levélfogalmazványa, Pozsony, 1638. jan. 27. (MO, P 1313, Majoratus, Lad. 35, No 19.)

[73] 1663. június 8-án már Forgách Ádámot nevezték ki tárnokmesternek. Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Bp., 1988. 80.

[74] 1655-ben III. Ferdinánd udvarában kamarás: Balassi Bálint, Forgách Ádám, Wesselényi Ferenc, Rottal János, Nádasdy Ferenc, Csáky Ferenc, Illésházy György.

[75] Keglevich Péter naplója i.m. 243.

[76] Uhl Gabriella: Gróf Rákóczi Erzsébet levelei Esterházy Pál herceghez (1671–1704) Esztergomban 1994. .51.; MOL P72 Fasc. 526. Nr. 24.

[77] Prímási Levéltár (Esztergom) Archivum saeculare. Acta radicalia Classis X. Nr. 196 Missiles

[78] „Öcsém gróf Erdődi Ádám uram engem is kére, hogy kegyelmednek írnék mellette, mivel most, res agitur de patria, és instalnék, hogy ha lehetne hagyná őkegyelmét kegyelmed országunkban, hogy lehetne őkegyelmének is része annak megoltalmazásában. Tagadhatatlan dolog édes gróf uram, hogy bizony nagy perfectiojára lenne az is az kegyelmed fiának, idegen országoknak meglátása, mindazon által ha ugyan öszve veszünk az törökkel, az mint hogy tartok tőle, hogy vagy akarjuk avagy nem, meg kell lenni, országunk javára és hasznára itten többet láthatna az jó öccse hogy sem Olasz országban, s nem mondom, hogy az Olasz országi utat is el hagyja őkegyelme, mert az azután is talám meglehetne s nagyobb haszonnal is, mivel még érettebb elmével és judiciummal láthatna meg mindent ottben őkegyelme, mindazonáltal én oly nagy engedelmességgel látom az úrfiat kegyelmedhez lenni, az mint hogy tartozik is vele, hogy mindent hagy az kegyelmed atyai kegyességére és dispositiojára,....." Ismeretlen személy (olvashatatlan aláírás) Erdődy Imrének. Bécs, 1661. ápr. 4. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Correspondentia. Erdődy Imre levelezése.)

[79] ÖStA, HHStA, OmaA Sonderreihe Kart. 19, Erdbücher 2, fol. 162 Pálffy Géza szíves közlése.

[80] „...az kegyelmed fia vissza menvén kegyelmedhez, hogy kegyelmednek az maga fiúi engedelmessége szerént szolgáljon, és kedvét keresse kegyelmednek, kért azon írjak én is mellette kegyelmednek. .." Lippay György esztergomi érsek levele Erdődy Imrének. Pozsony, 1660. november 16. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Correspondentia.) Erdődy Imre levelezése.

[81] Andritsch i.m. 87.

[82] Veress i.m. 341.

[83] Apja, Csáky István feljegyzései szerint 1668. november 12-én leánya Krisztina „férjhez ment" Erdődy Sándorhoz, Bársony György eskette össze őket. (Csáky család feljegyzései. Oklevéltár a gr. Csáky család történetéhez. I.2. 1500–1818. Bp., 1921. 613.) Később azonban azt írja, hogy lakodalmuk 1669. július 21-én volt (u.o. 614.)

[84] Bécsben nyomtatták ki 1682-ben. (RMK I. 1272. Szabó Károly: Régi magyar könyvtár I. Bp., 1879. 522.)

[85] Csáky család feljegyzései. Oklevéltár a gr. Csáky család történetéhez. I.2. 1500–1818. Bp., 1921. 614.

[86] Andritsch i.m. 113.

[87] MOL. P 1314 Nr.8314.

[88] Draskovits Pál gróf egyetemi vizsgavitájának a tézislapja. Nagyszombat, 1686. február 9. MOL Esterházy család hercegi ágának levéltára. Pál nádor iratai. (=P 125) 57. cs. No. 11961.

[89] RMK I. 1466. Szabó K. I. i.m. 587.

[90] Gyászbeszéde 1697-ben Nagyszombatban jelent meg. (RMK I. 1514. Szabó K. I. i.m. 605.)

[91] Nuptiae Agni, azaz: A Bárány Menyekezője, avagy gr. Erdődi Erzsébetnek Sz. Klára Rendébe való felvétele. Nagyszombat, 1694. (RMK I. 1464. Szabó K. I. i.m. 587.)

[92] Bella Péter levelei Amadé Juditnak. Bécs, 1666. febr.1 0.–1668. júl. 2. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Korrespondencia. Amadé Judit levelezése.)

[93] Mint már említettük Jedlicska szerint Amadé Judit első férje 1646. május 29-én halt meg, tehát szülei esküvője feltétlenül ez után következett be, talán 1647 elején. Mivel apja 1650. július 12-én már meghalt és kb. három év alatt három gyerek született.

[94] Rákóczi Erzsébet 1654. november 16-án született és 1707. november 8-án halt meg.

[95] Rosálynak a tizenketted részét bírta Rákóczi Erzsébet.

[96] Kistapolcsány és Hrussó Bars vármegyében, Mád, Szerencs, Nagymihály és Zombor (Mezőzombor) Zemplén vármegyében, Makovica, Sáros, Zboró Sáros vármegyében, Ónod Borsod vármegyében található. A nagymihályi jószágot és kastélyt Rákóczi Erzsébet anyai nagyanyja végrendeletének megfelelően az egyetlen fiú örökös (Bánffy Nagymihályi Gábor) magtalan halála után a leányok és leszárma-

zottaik örökölték, így többek között Bánffy Nagymihályi Erzsébet, majd leánya Rákóczi Erzsébet. Egyötöd birtokrészét Rákóczi Erzsébet 1695-ben zálogba adta Keczer Sándornak, északkelet-magyarországi birtokai prefektusának.

[97] A feljegyzés felirata: Az urbariumokbul rövideden consignált méltosságos gróf Rákóczy Ersibet kegyelmes asszonyunk ő nagysága jószágainak jövedelme. Dátum nincs rajta. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Ladula 21.) Feltehetőleg 1674 előtt készült, mivel ebben az évben a felsorolásban szereplő rosályi portiót Erdődy eladta.

[98] Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. Bp., 1989. 531.; Fallenbüchl i.m. 72.

[99] Felesége, Rákóczi Erzsébet szerint e tisztség nem volt méltó egy Erdődyhez, legalábbis egy Rákóczi sohasem vállalta volna el! (Rákóczi Erzsébet levele Erdődy Györgynek. Trencsényi hévíz. 1677. május 7. Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez, 1672–1707. Szerk.: *Várkonyi Gábor, Benda Borbála*. Budapest, 2001. 45.)

[100] 1704. március 23-ig.

[101] Pálffy Mária apja, Miklós testvére volt Pálffy Máriának, aki ezen Erdődy Kristóf apjának vagyis Erdődy Gábornak volt az első felesége. Harrach Mária (1623–1693) 1636–1649 között Eleonóra császárné udvarhölgye volt.

[102] Erdődy Katalin Draskovits Péterhez ment feleségül. (Nagy I. i.m. 68).

[103] Erdődy II. Györgynek is több levelet írt Erdődy Terézia.

[104] Május 3-án már halottként ír róla fia. E. Gábor Antal levele E. Györgynek. Róma, 1704. május 3.

[105] „kérem nagyságodat, hogy ne terheltessen tutorom lenni nagyságod, mivel ha ugyan csak erre nem méltóztatván magát kegyesen resolválni nagyságod, nem tudom miképpen végezhetném el itten Rómában tanulásimat." E. Gábor Antal levele E. Györgynek. Róma, 1704. május 10. „melyekben írja nagyságod, hogy kévánságom szerint magára vállalja nagyságod az tutorságot, s hogy mindenekben nagyságodban apámot expanalni fogom." E. Gábor Antal levele E. Györgynek. Róma, 1704. május 17.

[106] Ez sok félreértésre adott okot, amikor a két fiú leveleinek címzettjét kell azonosítani.

[107] ÖStA, HHStA Familienarchiv Erdődy Ladula 19. fasc. 2 nro 37.; Ladula 3. fasc. 2 nro 25.

[108] Nagy I. i.m. III. 207.

[109] A római Collegium Germanicum anyakönyve szerint 1699. szeptember 29-én tölti be a 20. életévét. A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. I. Anyakönyv (1559–1917). Közreadja: Veress Endre. Bp., 1917. 98.

[110] A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. I. Anyakönyv (1559–1917). Közreadja: Veress Endre. Bp., 1917. 98. E forrás szerint Bécs előtt Pozsonyban retorikát tanult.

[111] Fallenbüchl 1998 i.m. 102., 99.

[112] Bognár Krisztina, Kiss József Mihály, Varga Júlia: A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777. Bp., 2002. 229.

[113] Veress 1917. i.m. 108. Bognár-Kiss-Varga i.m. 229.

[114] Veress i.m. 108.

[115] Az ez után következő lábjegyzetben idézett 1714. decemberében kelt levélben a két fiút 18 és 19 évesnek mondja bátyjuk Erdődy Gábor.

[116] „Értem nagyságod méltóságos leveliből, hogy gróf Erdődy Miklós öcsém uramot Bécsben akarja hozatni nagyságod, s ugyan ottan iskolában jártatni, de azt is örömest érteném s tudnám, mi tévők lesznek G. Imre s Joseph öcsém uraimék, kik bár valami jó helyre alkalmaztatnának, hogy lassan, lassan belőlek is valami lenne, mivel egyike már 18, másika 19 esztendős." Erdődy Gábor Antal levele Erdődy II. Györgynek Róma, 1704. december 6. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Korrespondencia)

[117] „Joseph öcsém dolgát mi illeti, ím az én tanácsomat nagyságod böles ítíletíhez alkalmaztatom, javallván aztat, hogy csak tovább is maradjon Rómában, annyival is inkább, hogy az a bőcsületes jesovita írja, igen megváltoztatott volna, és az tanuláshoz applicálja magát, eztet György öcsém uramnak is megmondhatja nagyságod, ne háborgassa őtet mostanában, hanem inkább maga is azon légyen, tovább is ottan maradjon, mivel úgyis többet tanulhat ottan, azokot is, az, melyek bőcsületes úri kavalírokat illetik, nem telvén annyiban az oda való lakása, mintha most Rómából kihozatná őtet." Erdődy László Ádám Erdődy Györgynek. Bécs, 1708. január 7. (?)

[118] Nagy Iván IV. i.m. 65.

[119] Fallenbüchl 1998 i.m. 111.

[120] U.o. 95.

[121] U.o. 73.

[122] A horvát lexikon szerint 1560-ban született és 1613-ban halt meg. (Horvát lexikon i.m. 67.)

[123] Pethő i.m. 180.

[124] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 19.: Divisionalis Ladula 19. fasc. 1. No 23.

[125] A horvát lexikon is tud róluk. (Horvát lexikon i.m. 67.)

[126] A horvát lexikon Annamáriának nevezi. Keglevich Péter Mariannának.

[127] Keglevich napló. i.m. 243.

[128] HHStA Innerösterr. Hofkammerakten Kt. 11. Konv.4. fol. 271–278.

[129] Nagy Iván Rattkay alakban használja a család nevét. (Nagy I. IX. i.m. 65–69.)

[130] Munkájának címe: Dalmácia, Horvátország és Szlavónia királyainak és bánjainak emlékezete és 1652-ben jelent meg.

[131] Erdődy Farkas Pethő Gergelynek. 1618.V.12., P 235 Ant.Miscell. Nr.25.). A horvát lexikon szerint 1645-ben halt meg. (Horvát lexikon i.m. 67.)

[132] ÖStA, HHStA Familienarchiv Erdődy, Ladula 7 fasc. 4. Nro 13.

[133] Nagy I. i.m. IV. 61., 64.

[134] Payr i.m. 189.

[135] Anyja halála után Czobor Erzsébet írt Révay Zsófiának egy levelet, amelyből egyértelmű, hogy még hajadon (Magyar Hölgyek 198–199), Payr Sándor pedig idézi Zsófiának azt az 1628. október 18-án kelt levelét, amelyben már „mennyegzőjét" említi. (Hölgyek levelei. i.m. 261.)

[136] Payr i.m. 189.

[137] Andritsch i.m. 51.

[138] Nevével találkozhatunk Batthyány I. Ádám egyik familiárisának lakodalmán (MOL, P 1322 FöldFam No 428.).

[139] ÖStA, HHStA Familienarchiv Erdődy. Ladula 101. Correspondentia fasc. 3–4.

[140] Horvát lexikon. i.m. 67.

[141] Egy 1627-ben Grácban megjelent röpiratra („Plausus III. et Exc. Joannis Antonii Principis Crumlovii et Eggenberg etc. Graecii 1627. dum in alma Universitate Graecensi e Phil. assertiones propugnaret") hivatkozik. (Nagy Iván IV. i.m. 64.)

[142] 1642. május 17. és szeptember 24. között szerepel Batthyány Ádám főúri familiárisai között 7-8 szolgával és 3 inassal (MOL P 1322 FöldFam., nº 352:102., nº 354:89., nº 596.)

[143] Keglevich Péter naplója. i.m. 244. Mint már említettük feljebb, Thurzó Borbála első férje Erdődy, méghozzá Erdődy Kristóf (1584–1621) volt.

[144] Tusor Péter említi Zrínyi Miklós és Péter jelentését III. Ferdinándnak, amelyben beszámolnak Erdődy Farkas haláláról. Tusor Péter: Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. Magyar Könyvszemle 115. évf. 1999. 1. sz. 119.

[145] Czobor Bálint 1652. február 26. Holics, Eszt. Czobor Bálint fia volt Czobor Ádám, aki Erdődy Borbálát vette feleségül.

[146] Keglevich Péter naplója. i.m. 246.

[147] Horvát lexikon megemlékezik egy Zsigmond nevezetű gyermekéről is. A lexikon szerint Krisztina Ráttkay Zsigmond felesége volt és 1678-ban vagy 1679-ben halt meg. Ferenc pedig Wogensperg Mária Krisztinát vette feleségül és 1694-ben halt meg. (Horvát lexikon i.m. 67.)

[148] Andritsch i.m. 90. Érdekes, hogy neve mellett az szerepel, hogy horvát.

[149] Veress i.m. 1941. 134.

[150] Andritsch i.m. 95.

[151] Horvát lexikon i.m. 67.

[152] Sacrae Caesareae Maiestatis Ferdinandi III Aula 1655. (Eucharius Rink, Leopold des grossen Röm. Kaiser Leben und Thaten, Leipzig 1708)

[153] Keglevich Péter i.m. 247.

[154] Gallenberg Zsigmond és Schrattenbach Katalin leánya. Született 1670. október 21-én, meghalt 1731. július 31-én.

[155] A házassági szerződésük 1686. december 9-én kelt. ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 6. fasc 1 nro 29.

[156] A horvát lexikon szerint csak az első gyerek született az első feleségtől, a többi a másodiktól. A gyerekek kora miatt ez valószínűnek látszik.

[157] ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy, Ladula 5. fasc. 7. nro. 24.

[158] Erdődy György levele Rákóczi Erzsébetnek. Bécs, 1706. július 15. SNA Archív rodu Erdődy. Korrespondencia. Erdődy György levelezése.

[159] 1627-ben és 1637-ben Erdődy Gábor (1615–1650) (Batthyány Ádám társaságában) valóságos kamarás volt II. Ferdinánd udvarában. 1655-ben III. Ferdinánd udvarában, ahol már több magyart (Forgách Ádám, Wesselényi Ferenc, Nádasdy Ferenc, Pálffy Miklós, Batthyány Ádám, Frangepán György, Csáky Ferenc, Balassi Bálint) is találunk az igen nagyszámúvá duzzadt kamarások között, Erdődy György képviselte a családot. Sacrae Caesareae Maiestatis Ferdinandi III Aula. 1655 (Eucharius Rink, Leopold des grossen Röm. Kaiser Leben und Thaten, Leipzig 1708)

[160] Erdődy Gábor Antal levele Erdődy Györgynek. Róma, 1704. december 6. (Slovenský Národný Archív. Archív rodu Erdődy. Correspondentia.) Erdődy Gábor levelezése.

[161] Pálffy Géza: A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században. *Történelmi Szemle* 41. (1999) 3–4. sz. 331–367.; Uő: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok* 138. (2004) 5. sz. 1005–1101.

[162] Erdődy Tamás (1598–1603) és Erdődy Kristóf (1690–1704).

[163] Erdődy Gábor (1649–1650).

[164] Méghozzá két Erdődy György: a családban első György 1646 és 1662 között volt főkamarás, a második pedig 1679 és 1691 között.

[165] Keglevich Ferenc és Erdődy Zsigmond kérvénye 15 125 ft 68 den. értékű gabona miatt, amelyet a dévényi német katonaságnak szállítottak a rebellió idején. 1625. március 3. (ÖStA, HHStA, Hoffinanz –Ungarn r. Nr. 127. (alt 14466) 11–39.)

1. tábla. A mogyorókeréki Erdődy család

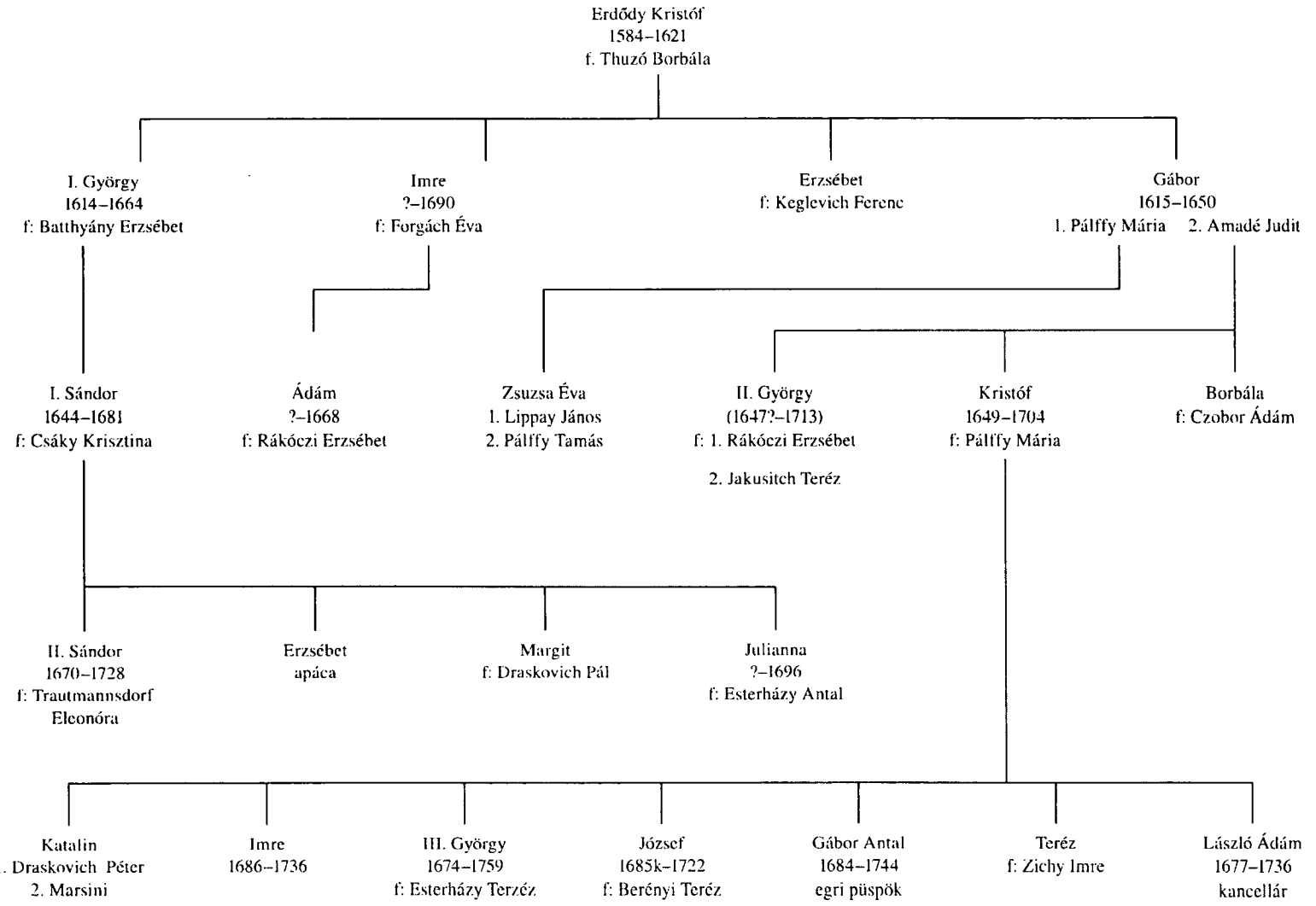

2. tábla. A mogyorókeréki Erdődy család

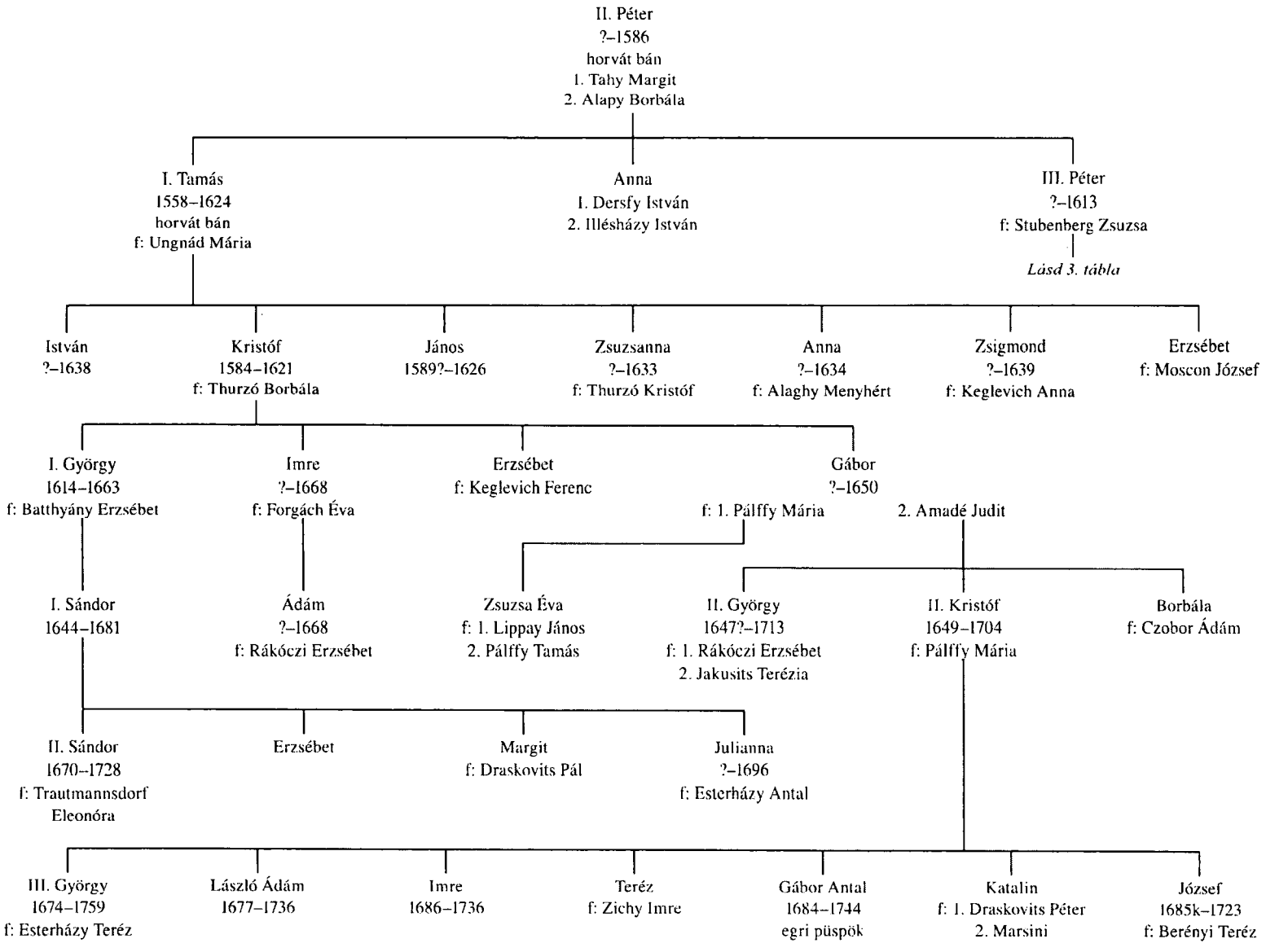

3. tábla. A mogyorókeréki Erdődy család

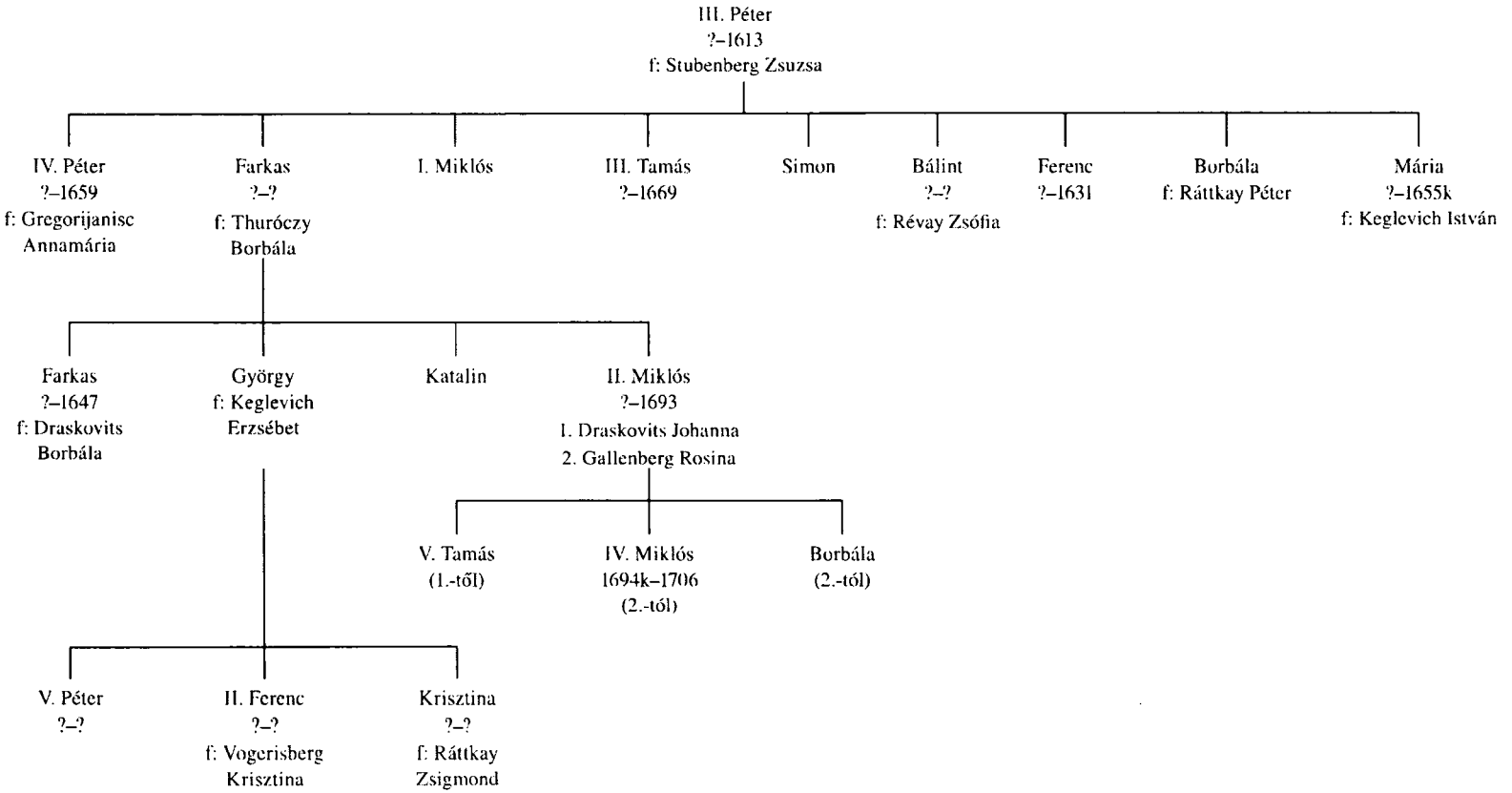

A BOGÁT-RADVÁNY NEMBELI RÁKÓCZI CSALÁD NEMESI ÁGÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ

I. rész

Rákóczi Borbála

Kutatásaim során az elmúlt években két érdekes forrásra bukkantam csicseri Orosz Pál kuruc generális feleségéről, Rákóczi Borbáláról. E források alapján majdnem téves következtetésre jutottam, s az alábbiakban ezt a kutatástörténeti szempontból igen tanulságos „nyomozómunkát" szeretném ismertetni. Az említett források nem csupán azért keltették fel érdeklődésemet, mert az általam vizsgált kuruc katonai felső vezetés egyik tagjának[1] hitveséhez kapcsolódnak, hanem azért is, mert Orosz Pálné Rákóczi Borbála negyedfokú unokatestvére volt II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek. A vérségi kapcsolatot a következő egyszerűsített leszármazási tábla mutatja:[2]

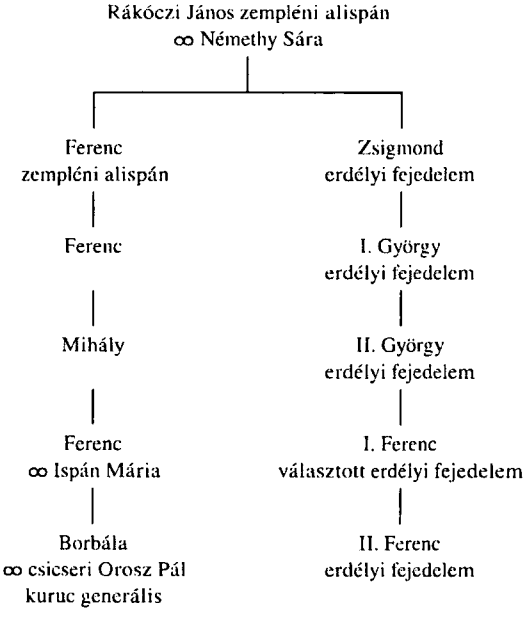

A fejedelem és a tábornokné tehát azonos szépapától és szépanyától származott.[3] Ezt a ma már távolinak tűnő rokonságot – mint alább látni fogjuk – a korban még nagyon is számon tartották, de lássuk előbb az újonnan fellelt forrásokat.

Elsőként a Rákóczi-birtokok 1704-ben készített összeírásai között találtam egy utalást. A fejedelmi család előnevét adó felsővadászi porció bonyolult birtoklástörténeti leírásában a következőket olvashatjuk: „...Más medietasát [így!] az körtvélyesi Rákóczi familiáé volna, mely [!] pro nunc Tekéntettes *Nemzetes* Szirmay Péter *Uram* zálogképpe*n* bírja, mennyib*en* és minemű modalitassal, nem tudhatni. Ezen az medietasához, [!] úgy mint Selyebéhez, Felső Vadaszihoz, Szakacsihoz nincsen már több, csak az Rákóczi Ferencz leánya, ki most Orosz Pálné, az deficiálván, azon medietasa is ide szál."[4] Az összeíró, úgy tűnik, hadilábon állt a magyar nyelvvel, de a hibás ragozású, döcögő szövegből egyértelműen az olvasható ki, hogy Rákóczi Borbála 1704-ben még él, ő a körtvélyesi ág utolsó örököse, akinek még jussa van Felsővadászhoz. A genealógiai irodalomban szereplő leszármazási táblák[5] szerint viszont már 1693-ban meghalt. Erre az ellentmondásra ugyan korábban is felhívtam a figyelmet,[6] most azonban úgy tűnt, hogy egy újabb forrás minden kétséget eloszlat e téren. A Rákóczi-szabadságharc levéltárában, a II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez benyújtott, elintézetlen kérvények között bukkantam egy folyamodványra, amelyben anya és lánya, Ispán Mária és Rákóczi Borbála a fogságban lévő Orosz Pál (a vő, illetve férj) elleni vádaskodásokat utasítják vissza, és a fejedelem pártfogásáért esedeznek.

A folyamodvány szövege a következő:[7]

[Kívül:] Nacsagodhoz Mint kegyelmes Vrunkhoz Alazatos Supplicationk.

Meltosagos Fejedelem
Nekem nagy Jo Kegyelmes Vram etc.

Magamnak s Leanyomnak elmemmel ki nem gondolhato s mind könnyebben szenvedő sok karvallasink felet, mind sulyosabnak tartom nyavalyas vőm, Orosz Pal vram micsoda fondor nyelvek Nagyságod előt keserves Rabsaga felet is dolgait mint sulyositottak, hogy tudnia illik Nagyságod Meltosaga es Szemellye ellen valo bőstelen szokra fakadot volna ki, Kegyelmes vram mostani keserves allapotunkban gonosz akaroi kialthatnak rea, az mint hogy az megh eset Emberen teteződik az nyomorusagh, de kesz azon meg eskűdni soha Nagyságod Meltosaga annyival inkab szemellye ellen gonosz szokat nem szollot;

Annak okaert alazatosan esedezűnk Nagyságodnak inkab kőnyőrűlő szemmel mint sem kemeny szivel hozza lenni meltoztassek, keves meg maradot javacskaimat is kegyelmes protectioia ala veven, kiert az vr Isten is meg algya Nagyságodat mi is holtigh valo alazatos szolgalatunkal abbeli Nagyságod meg mutatando kegyelmes gratziajat megh halalni el nem mulattyuk.
Nagyságodnak mint
Kegyelmes Vrunknak

Alazatos Szolgaloi
Ispan Maria
Rakoczÿ Borka

Az irat keltezés nélküli, de ez egyáltalán nem meglepő, hiszen a korabeli folyamodványok rendszerint dátum nélkül készültek, s csak a hátoldalra vezetett fejedelmi határozatokat keltezték.[8] Ez a folyamodvány az elintézetlen kérvények között található, nem csupán határozat, de iktatószám sem szerepel rajta. Eddig nem tudtunk arról, hogy Orosz Pált vizsgálati fogságba vagy házi őrizetbe helyezték volna, de a forrás immár kétségtelenül megerősíteni látszott, hogy nem csupán Rákóczi Borbála, de édesanyja, Ispán Mária is megérte a Rákóczi-szabadságharc éveit.

Most már csak azt kellett tisztáznom, hogy a korábbi munkák honnan vették az asszony 1693. évi halálára vonatkozó adatot. Ekkor azonban azzal a megdöbbentő ténnyel kellett szembesülnöm, hogy a szakirodalom korábbi adatai Rákóczi Borbála publikált halotti búcsúztatójára vezethetők vissza. A búcsúztatót Köblös Zoltán már 1905-ben közzétette a Genealógiai Füzetekben,[9] majd – verses búcsúztatóról lévén szó – a Régi magyar költők tára vonatkozó kötetében is megjelent.[10] A búcsúztató címében szereplő 1693-as évszám akár még elírás is lehetne, de a versek egyértelműen azt igazolják, hogy Rákóczi Borbála még jóval a Rákóczi-szabadságharc előtt elhunyt. Orosz Pálné elbúcsúzott családja fejedelmi és grófi ágának utolsó tagjaitól is, így „Méltóságos Aspermontné asszonytúl Rákóczi Juliától, hugától",[11] „Méltóságos Rákóczi Ferencz kis fejedelemtül, öcscsétül" és „Rákóczi Erzsébettől, gróf Erdődy György uram házastársától, nénjétül". Az is kiderül, hogy férjével nyolc esztendeig élt házasságban, s két kiskorú árvát hagyott hátra: az ötéves Palkót és a kétesztendős Pannát. Egy újabban kiadott forrás pedig arról tanúskodik, hogy az asszony 1686. június 20-án már Orosz Pál neje volt.[12] Egybevetve ezt a búcsúztatóban említett nyolc esztendővel, immár kétségtelen hitelűnek kell tartanunk Rákóczi Borbála halálának 1693-as évszámát is.

Mindezek ismeretében hogyan magyarázhatjuk a fentebb említett forrásokat?! Az urbáriumi bejegyzés talán egy korábbi összeírás automatikus átvételét jelenti, vagy azt, hogy Rákóczi Borbála halála után gyermekei még jogosultak anyjuk örökségére, de ez esetben is leszögezhetjük, hogy nem csupán félreérthető, hanem hibás megfogalmazással állunk szemben. A folyamodványt viszont a levéltári rendezés során osztották be megtévesztő helyre. Formailag teljesen megegyezik ugyan a Rákóczihoz benyújtott kérvények tömegével,[13] a XVIII. század elején már régiesnek számító helyesírása pedig magyarázható volna egy idős asszony íráskultúrájával, ha azonban alaposabban áttanulmányozzuk a szöveget, és figyelembe vesszük az ismertté vált körülményeket, rá kell jönnünk, hogy a Rákóczi-szabadságharc idején egy meglett korban lévő családanya aligha nevezné magát *Borká*nak, s még kevésbé valószínű, hogy elaggott édesanyja folyamodjék helyette. Mindezek alapján egyetlen megoldás az, hogy a „méltóságos fejedelem" megszólítás nem Rákóczinak szólt. Ha pedig nem neki, akkor csakis Thököly Imrének szólhatott. Mint az köztudott, Thököly felső-magyarországi fejedelemsége akkor omlott össze, amikor a váradi pasa 1685. október 15-én elfogatta. Orosz Pál fogságra vetése legalább néhány héttel ezt megelőzően történhetett. Sokkal, évekkel korábbra viszont azért nem keltezhetjük a folyamodványt, mert a halotti búcsúztató alapján Orosz Pál és Rákóczi Borbála esküvőjét is 1685-re kell tennünk.

A verses búcsúztató idevágó sorai[14] szerint „Nemzetes Orosz Pál, kedves édes férjem / Idvezítőm után egyik titkos fejem / Nem véltem ily hamar, hogy ez időt érjem,[15] / Melyben, szívem, tűled végső búcsúm vegyem.[16] / Mert íme, csak most van még nyolcadik tele, / Hogy veled eggyé tőn házasság kötele[17]..." A búcsúztató címében, sajnos, csak évszám szerepel. Ha feltesszük, hogy Rákóczi Borbála 1693 legvégén hunyt el, akkor a „nyolcadik telet" visszafelé számolva, a házasságkötésre 1685/1686 telén, vagy azt megelőzően került volna sor. Ha 1693. január–februárra tesszük a halál idejét, úgy 1684/1685 telére datálhatjuk az esküvőt. Mivel a házasságkötésekre igen gyakran farsang idején került sor, én 1685 februárját tartom a legvalószínűbb időpontnak. Orosz Pál fogságát és a Thökölyhez benyújtott folyamodványt mindezek alapján az 1685 tavaszától kora őszéig terjedő időszakra tehetjük. Az ismert adatok egybevetésével eszközölt pontosításokat még azzal egészíthetjük ki, hogy az asszony édesanyja, Ispán Mária 1686 és 1693 között hunyt el.[18] Egyelőre mindössze ennyivel egészíthetjük ki a felsővadászi Rákócziak nemesi oldalágának utolsó tagjára, Rákóczi Borbálára vonatkozó csekély ismereteinket.

II. rész

Rákóczi Pál és Rákóczi János kuruc főhadnagyok

Keresztes Kálmán fentebb idézett közleményében részletesen, a család egészére kiterjedően felvázolta a Rákócziak leszármazását.[19] A szerző okmányok alapján, ízről ízre adatolta a Bogát-Radvány nemzetségből származó família valamennyi ágának tagjait. A kiterjedt család első vonala, a rákóci előnevet viselt köznemesi ág a XVII/XVIII. század fordulóján már igen távoli rokonságban állt a fejedelmi Rákóczi-házzal. A hetedízigleni rokonsági fokon túl még a kortársak is csak elvi síkon tartották számon az atyafiságot. Amíg körtvélyesi Rákóczi Borbálát meleg hangon búcsúztatták „húgától", Rákóczi Juliannától és „öccsétől", a „kis fejedelemtűl", addig a rákóci Rákóczi-ágon szereplő testvérpár, Rákóczi Györgynek Possay Erzsébettől született fiai, Pál és János már semmiféle vérségi kapcsolatot sem ápoltak a felsővadászi ággal. Az alábbiakban a rájuk vonatkozó adatokat kívánom ismertetni: mindketten a kuruc hadsereg főhadnagyaiként kerültek látóterembe.

Elsőként Zemplén vármegye 1704 kora tavaszán készült katonai összeírásában találkozhatunk több ízben is Rákóczi Pál és Rákóczi János főhadnagyok seregeiben szolgáló lovasokkal.[20] Rákóc falu katonáskodói között maga „N*emes* Rákóczi Pál U*ram*" is szerepel mint „Hadnagy Eperjes alatt".[21] Az összeírás más helyein következetlen, sőt ellentmondásos adatokat olvashatunk: Rákóczi Pál seregét (azaz századát) több ízben Szemere László, néhány alkalommal pedig Luby György ezredében említik, de egy alkalommal Rákóczi János is Luby tisztjeként szerepel. Az összeírás közreadásakor úgy véltem, hogy vagy „a János keresztnév elírás, és valójában ugyanarról a személyről van szó", vagy pedig, ha „mégis két Rákóczi családnevű főhadnagyról lenne szó, kettőjük keresztnevét zavarták össze az írnokok".[22] Azt is csak vélelmezni mertem, hogy az összeírás egy időközben történt változást rögzített azzal, hogy hol Szemere Lászlót, hol pedig Luby Györgyöt említi Rákóczi főhadnagy ezereskapitányaként. Más forrásból azóta sikerült megerősíteni ezt a feltevést, II. Rákóczi Ferenc fejedelem ugyanis 1704. február elején az akkor már saját katonasággal is rendelkező Luby Györgyöt állította a betegeskedő Szemere László által gyűjtött katonák élére.[23]

Rákóczi Pál tehát előbb – valószínűleg még 1703 végén – Szemere Lászlóhoz csatlakozva toborzott saját századot, majd 1704. februártól Luby György parancsnoksága alatt szolgált tovább. Két évvel később Luby seregeit egyesítették egy másik zempléni alakulattal, Soós János lovasezredével, és az összevont alakulat élére Kenyheczy János ezredest nevezték ki.

Az ezred 1706. évi részletes összeírásában Rákóczi Pált is Kenyheczy főhadnagyai között találjuk, a 9. kompánia élén: Főhadnagy, nős, 35 esztendős,[24] a Zemplén vármegyei Rákócra való. Fegyverzetéről (kard, karabély, pisztoly) nem jegyeztek be adatot a mustrakönyvbe, de három „alkalmas" lóval teljesített szolgálatot. Százada nem volt nagy létszámú: a századtörzsben rajta kívül két tiszt és két altiszt (vicehadnagy és zászlótartó, illetve strázsamester és furír) szolgált, a legénységi állomány pedig három káplárságra oszlott egy-egy tizedessel az élen. Az elsőben 13, a másodikban és a harmadikban 20–20 közlegényt vettek számba, de a második tizedből egy beteg volt, a harmadikban pedig 12 távollévőt regisztráltak. Az összlétszám

mindösszesen is csak 61 fő, amelyből jelen volt 49. Származás szerint Zemplén, Ung és Szatmár vármegyéből verbuválódott a sereg, s egy marosszéki hadfit találunk még közöttük.[25]

Mint láttuk, a zempléni összeírás 1704-ben több ízben Rákóczi János nevét is említi. Mivel ugyanazon alakulatban szereplő testvérpárról van szó, továbbra is gyanakodhatunk legalább kettejük személyének összezavarására, beosztásuk felcserélésére, de az bizonyos, hogy később János is főhadnagyként szolgált. Ekként szerepel Ung vármegye hadrakelt nemeseinek 1706. április 20-án Ungvárott kelt névsorában is.[26] Bercsényi Miklós 1706. november 22-én kelt hadszervezési tervezetéből megtudhatjuk, hogy ifjú gróf Barkóczy Ferenc reguláris lovasezredének egyik századparancsnoka volt. Miután Barkóczy leköszönt tisztségéről, Rákóczi a korábbi alezredest, Mikházy Györgyöt nevezte ki az ezred parancsnokává, de egyúttal jelentős átszervezésekről is határozott. Az úgynevezett redukció során kijelölték az egyes ezredek toborzókörzetét, s a különböző ezredekben szolgáló katonaságot területi elv alapján szervezték újjá. Bercsényi tervezete értelmében Rákóczi János és négy másik főhadnagy századát a Mikházynak adott regimentből áthelyezték Orosz Pál generális mezei lovasezredébe.[27] A már 1704 végétől szervezett Barkóczy-ezredet reguláris alakulatnak szánták, de a redukció végrehajtásakor Mikházy parancsnoksága alatt a mezei ezredek közé sorolták. E lépés elsősorban a finanszírozási keretek megváltozását jelentette, s ezzel is összefüggött, hogy Barkóczyt és tisztjeit 1707 tavaszán elszámoltatták a hadfogadásra és felszerelésre kiutalt pénzekről. Az áprilisban elkészült összesített számadást a Commissariatus is ellenőrizte. A századparancsnokok elszámolásai között fennmaradt Rákóczi Jánosé is, aki 900 forintot vett fel Barkóczytól, s abból 850-et lovakra költött, valamint fogadott 34 katonát, akik 1705. február 1-jétől 25 hónapon keresztül (vagyis az 1707. február végi redukcióig) folyamatosan szolgáltak. Rákóczi János számadásában az ellenőrzés során annyi „csúsztatást" állapítottak meg, hogy a lovak közül egyet ajándékképpen nyert ezredesétől, így arra nem számolhatott volna el készpénzt, ezért a ló árát, 25 forintot vissza kellett fizetnie a hadipénztárba.[28] Úgy tűnik, Rákóczi János a számadás elkészítésekor már nem volt szolgálatban. A hosszú hónapokig elhúzódó redukció végrehajtásáról rendelkezésünkre áll egy, a szervezés közbülső fázisában készült kimutatás is Orosz Pál ezredéről.[29] E dátum nélküli, minden bizonnyal 1707 elején összeállított jegyzék tanúsága szerint Orosz ezredét még nem töltötték fel teljes létszámra, Rákóczi János századát azonban már áthelyezték az alakulatba, ahol a 7. seregként számozták. A még javában zajló szervezési folyamatot jelzi azonban, hogy a tervezet értelmében Rákóczi János katonái közül Kis Istvánt és Topolyani Jánost Orosz ezredének harmadik századába, két abaúji és három borsodi közlegényt pedig Rétey György lovasezredébe helyeztek át.[30] Úgy tűnik, Rákóczi János századát ekkor teljesen felszámolták, katonáival más egységek létszámát egészítették ki, a későbbiekben legalábbis hiába keressük Rákóczi Jánost az Orosz-féle regiment tisztikarában.

Ugyanekkor Kenyheczy János ezredét is „redukálták", azaz állományát más alakulatokba osztották szét. Rákóczy Pál is az imént tárgyalt tervezetben bukkan fel ismét, mint a Kenyheczy-ezred 8. kompániájának parancsnoka, és három ungi, valamint két zempléni katonáját helyezik át Orosz Pál regimentjébe.[31] Személyével kapcsolatos utolsó forrásunk pedig 1707. február 20-án kelt.[32] E kimutatás szerint a Kenyheczy-ezredből Rákóczi Pál seregének 17 katonáját helyezték át Mikházy György lovasezredébe, vagyis abba a volt Barkóczy-féle ezredbe, ahol korábban Rákóczi János szolgált.

A fenti adatokból egyre világosabban tárul elénk Rákóczi Pál és János 1703–1707 közötti katonai pályája: az előbbi ugyanazon sereg parancsnokaként előbb Szemere László, majd Luby György, végül Kenyheczy János lovasezredében szolgált. Rákóczi János talán testvérével együtt kötött kardot, az sem kizárt, hogy ő is Luby alatt szolgált egy ideig, de utóbb ifjabb Barkóczy Ferenc főhadnagya lett. 1705. február elsejétől szolgált itt századparancsnokként, majd 1706 végén áthelyezték Orosz Pál regimentjébe, ahol sorsát a következő év elejéig kísérhetjük figyelemmel. 1707 után mindketten eltűnnek a szemünk elől. A kuruc tisztikar hatalmas „kirakós játékának" számtalan széthullott darabjából mindössze néhányat sikerült most összeilleszteni, s a még tisztázatlan kérdések megválaszolásához további kutatómunkára lesz szükség.

Hogy az ezredösszeírások tanulmányozása mennyi új információt eredményezhet a családtörténet számára is, azt a fenti adatokon túl még egy érdekes adalékkal szeretném igazolni. Keresztes Kálmán közleményéből tudjuk, hogy Rákóczi Pált 1711-ben már néhaiként említik, s özvegye, Miskolczy Borbála 1712-ben Füzy Ádám nejeként tűnik fel.[33] Nos, Füzy Ádám a lemesi előnevet viselő sárosi nemescsalád sarja volt, Rákóczi Pál tiszttársaként szolgált a kuruc hadseregben, s az ő pályáját is felvázolhatjuk. 1703-ban Bercsényi Miklóstól nyert vicehadnagyi kinevezést,[34] s még 1703 őszén

valami fegyelmi vétséget követhetett el, mert Rákóczi november 29-én elrendelte letartóztatását.[35] 1705. január 15-én már (fő)hadnagyként (ductor) szerepel Sáros vármegye alsó járásának hadbavonult nemesei között.[36] Valószínűleg ő is Luby ezredében szolgált Füzy János nevű rokonával (testvérével?) együtt,[37] de az 1706 eleji átszervezés után nevével nem találkozunk Kenyheczy János tisztjei között.[38] Két Luby-féle század ugyan Nádaskay György ezredéhez került, s ezek egyike éppen Füzy Jánosé, de Ádám nevét közöttük sem találjuk.[39] 1706 őszén azonban ismét szerepel a sárosi nemesek névsorában mint személyesen táborozó hadfi.[40] A következő év elején is felbukkan, midőn Kenyheczy regimentjét felosztották, s a Mikházy György lovasezredéhez beosztott katonák között Füzy Ádám volt Kenyheczy-féle főhadnagy seregéből is megemlítenek 43 főt.[41] Utoljára 1709 tavaszán mint a Nagymihályi járásba kirendelt adószedő szerepel Füzy Ádám főhadnagy,[42] aki tehát túlélte bajtársát, Rákóczi Pált, s feleségül vette annak özvegyét.

Mészáros Kálmán

JEGYZET

[1] Orosz Pálra lásd *Heckenast Gusztáv:* Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. (S. a. r., kiegészítette és az előszót írta: Mészáros Kálmán.) Bp., 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak, 8.) 318–319. és *Mészáros Kálmán:* II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája, 1703–1711. Bp., 2006. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) passim, különösen 20–21., 77–78., 120–121. és 123–124., ahol tábornoki dekrétumát is közlöm.

[2] Részletesen lásd *Keresztes Kálmán:* A Rákóczyak. [I–II. közl.] *Turul,* 1928. 101. (a továbbiakban: Keresztes: i.m.).

[3] Rákóczi Jánosnak két felesége volt ugyan, de valamennyi fia az elsőtől, Némethy Sárától született, az ükapák így apáról és anyáról is édestestvérek voltak. Lásd Keresztes: i.m. 94.

[4] Lásd a felsővadászi districtus 1704. márc. 5-én Hagara Mátyás számvevő által készíttetett összeírását: Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) E 156. Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptiones. Fasc. 41. No. 52. Urbarium seu Nova Connumeratio... pag. 41.

[5] A fényes Rákóczi nemzetség családfája. Összeállította: *Feöldi Doby Antal. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez,* 1906. 256. III. tábla. és Nemesi Évkönyv 1935. (XIII. évf.) Szerk. Daróczy Zoltán. Bp., 1935. 194/195. leszármazási tábla.

[6] Lásd az 1. jegyzetben idézett adattárban Orosz Pál életrajzi vázlatát.

[7] Az irat lelőhelye: MOL G 19. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, II. 2. h. Az íráskép szépnek mondható, és viszonylag gyakorlott kézírásra vall, de a korban már régiesnek számító helyesírást jelez pl. az ékezetek hiánya. Nem egyértelmű, de valószínűnek látszik, hogy Ispán Mária sajátkezű írásáról van szó, az iratot ezért a női íráskultúra bemutatása kedvéért betűhíven közlöm. (Egyébként mindkét aláírás azonos kéztől származik.) A rövidítések feloldását dőlt betűkkel jelöltem.

[8] Vö.: Kuruc vitézek folyamodványai. 1703–1710. (Összeállította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta: *Esze Tamás.*) Bp., 1955.

[9] *Köblös Zoltán:* Rákóczi Borbála. *Genealógiai Füzetek,* 1905. 49–51. (a továbbiakban: Köblös Z.: i.m.).

[10] Régi magyar költők tára. XVII. század. 14. Énekek és versek (1686–1700). S. a. r. *Jankovics József.* Bp., 1991. 206–218. (a továbbiakban: Jankovics J.: i.m.). Jankovics figyelmetlenül használta Köblös közleményét, s hibásan Rákóczi László (1633–1664) és Nagymihályi Bánffy Erzsébet (1630–1663) leányaként, azaz Erdődyné Rákóczi Erzsébet (1654–1707) csecsemőkorban elhunyt húgaként azonosítja Rákóczi Borbálát.

[11] A fejedelem nővére és Ferdinand Gobert Aspremont-Reckheim gróf 1691. jún. 24-én kötött házasságot.

[12] Az irat szerint özvegy Rákóczi Ferencné Ispán Mária és leánya, Orosz Pálné Rákóczi Borbála 20 magyar forint értékben zálogba ad egy darab szőlőt Possai Gergely részére. Az iraton Ispán Mária fekete, leánya vörös viasszal pecsétel. (Hogy a gyászpecsét kinek szól, az sajnos nem derül ki. Rákóczi Ferencnek csak akkor szólhatott, ha feltesszük, hogy már jóval korábban elhunyt, s özvegye még gyászolta, de leánya már nem.) Lásd: A Rákóczi-család a Sárospataki Református Kollégiumban őrzött dokumentumok tükrében. (Szerk. *Dienes Dénes.* A szöveget gondozta, fordította, jegyzetekkel ellátta: *Balogh Judit, Dienes Dénes, Szabadi István.*) Sárospatak, 2003. (Acta Patakina, XIV.) 204., 77. sz. irat (s. a. r.: Dienes D.) Az irat hasonmásban a kötethez mellékelt CD-ROM-on is tanulmányozható, sőt – a kötet digitalizált szövegével együtt – elérhető a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek honlapjáról is: www.gradatio.hu/nagykonyvtar/digit/digit.html.

[13] Csupán azt állapíthatjuk meg, hogy Rákóczi a marosvásárhelyi országgyűlésen felvette a *felséges* címet, s ezt döntően a hozzá benyújtott folyamodványok is tükrözik, a kérvény *terminus ante quem*jét így 1707. ápr. végére tehetnénk.

[14] A búcsúztató részletét modern helyesírással idézem, a kiadott változatokat (Köblös Z.: i. m. 51. és Jankovics J.: i. m. 216.) összevetettem a kézirattal (OSzK Kt. Fol. Hung. 127. fol. 14–17.)

[15] Köblösnél a nazális rövidítésének más feloldásával: *érjen.*

[16] Jankovicsnál így, s a kézirat (fol. 16r.) alapján én is ezt a feloldást tartom helyesebbnek. Köblösnél: *búcsút végyen.* (Ebben a formában a tagmondat alanya a *szívem* lenne, Jankovicsnál és az én értelmezésemben viszont a *szívem* szó itt a férj megszólítását jelenti.)

[17] Jankovicsnál és a kéziratban egyértelműen így, Köblösnél hibás olvasattal: *hitele.*

[18] Az idézett záloglevélben (1686. jún. 20.) még élőként szerepel, leánya halotti búcsúztatója viszont már nem említi.

[19] *Keresztes Kálmán:* A Rákóczyak. [I–II. közl.] *Turul*, 1928. 43–64. és 87–106.

[20] *Mészáros Kálmán:* Zemplén vármegye katonai összeírása 1704-ben. In: Zemplén népessége, települései. Tanulmányok Németh Gábor emlékére. Szerk. *Tamás Edit.* Sárospatak, 1999. (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei, 37.) 140–141. Lásd részletesen a (sajnos korrektúra nélkül megjelent, hibásan tördelt és ezért nehezen áttekinthető) forrásszövegben Cselej, Pelejte, Gálszécs, Kohány, Gerenda, Kereplye, Nátafalva, Nagymihály, Pazdics, (Alsó)körtvélyes, Karna (utóbb Kiskárna), Felsőkörtvélyes és Lelesz katonáskodóinak összeírását: uo. 161., 170., 176–178., 184–186., 191., 193., 198., 203. és 211.

[21] Uo. 153., 194.

[22] Uo. 140–141.

[23] Lásd Rákóczi 1704. febr. 6-án Szemere Lászlóhoz írott levelét, melyben azt is közli, hogy felgyógyulása után visszatérhet a „Nemes Vármegyébe". Ebből nyilvánvaló, hogy később sem kapta vissza beosztását, s katonái Luby keze alatt maradtak. – A Rákóczi-szabadságharc történetének dokumentumai. 1703–1704. Gyűjtötte, összeállította, a bevezetést írta: *Bánkúti Imre.* Miskolc, 1989. 52. és új kiadásban: A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből. 1703–1704. Összeállította: Bánkúti Imre. Miskolc, 2004. 138. (81. sz. irat)

[24] Eszerint 1671 körül született, de a mustrakönyvi adatok e tekintetben nem kellően megbízhatóak.

[25] MOL P 396. Károlyi család nemzetségi levéltára, Acta publica 1. Acta Rákócziana. Ser. III. Mustrakönyvek, 1706. évi kötet, pag. 343. Kivonatos kiadását lásd: A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. V. köt. II. Rákóczi Ferencz fejedelem korabeli oklevelek és levelezések. 1703–1707. Sajtó alá rendezi: *Géresi Kálmán.* Bp., 1897. (a továbbiakban: KO V.) 423.

[26] Lásd a Draveczky Gáspár Ung vármegyei jegyző által készített jegyzékben, a Nagykaposi járásból a mezei hadak között szolgálók névsorában: „Joannes Rákóczy camp*estris* miles in ductoratu". MOL G 16. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, I. 2. d. No. 124. (korábbi jelzete: No. 3.) fol. 276r.

[27] Lásd Bercsényi említett tervezetének vonatkozó rendelkezéseit: „Series expeditionum in facto rectificatoriae reductionis regiminum. Mikházy Györgj Úrnak. Generalis Orosz Pál Úrnak." Szécsény, 1706. nov. 22. *Mészáros Kálmán:* Hadseregszervezés és redukció a Rákóczi-szabadságharcban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112. évf. (1999) 612. és 614.

[28] A számadást részletesen ismerteti *Ságvári György:* Kuruc regularizálás (1704–1706). In: Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról. Szerk. és az előszót írta *Czigány István.* Bp., 2002. 205–206.

[29] MOL G 28. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, V. 2. c. fol. 221–230.

[30] Uo. fol. 222r. és 227r. (Az előbbi helyen keresztnév nélkül szereplő adat kétségtelenül Jánosra vonatkoztatható.)

[31] Uo. fol. 226v.

[32] Lásd Mikházy György ezredének redukciós tervét: Uo. fol. 138–140.

[33] Keresztes K.: i. m. 56.

[34] „Méltóságos fő generalis székessi groff Bercsényi Miklós ur*am* eő n*agyság*a secretariájárúl ezen aláb írtt hadi tisztek vettek ki patens leveleket. Anno 1703. ... Fűzi Ádám vice hadnagy, Fűzi János fő hadnagy..." *Mészáros Kálmán:* Tábornoki és törzstiszti kinevezések a Rákóczi-szabadságharcban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. évf. (2001) 336.

[34] Rákóczi utasítása Buday Istvánhoz: „...Lipóczit, Újfalusit és Fűzi Ádámot fogassa meg..." II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. Közli: Thaly Kálmán. I. köt. (1703–1706.) Pest, 1873. (Archivum Rákóczianum. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály: had- és belügy. I. köt.) 149.

[36] Sáros vármegye katonáskodó és katonát állító nemeseinek összeírása. MOL G 16. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, I. 2. d. No. 127. (korábbi jelzete: No. 37.) fol. 282v. Egy 1705. ápr. első felére datált, nyilván a vármegye levéltárában fennmaradt hasonló összeírásban is úgy szerepelnek, mint katonáskodók, lásd *Tóth Sándor:* Sáros vármegye monografiája. II. köt. Bp., 1910. 97.

[37] Füzy János is Bercsényitől nyert főhadnagyi kinevezést még 1703-ban, és a Sáros vármegyei névsorban is együtt szerepel Füzy Ádámmal. (Lásd az előző jegyzetet és a 34. jegyzetbeli idézetet.)

[38] KO V. 422–423.

[39] Kenyheczy János a következőket panaszolja Károlyi Sándornak Diószegről, 1706. ápr. 20-án keltezett levelében: „A*láza*tos*o*n jelentem N*agyság*odnak, hogy Lubi Ur*am* ezerebeli két zászló alja katona van most az Nádaskai Ur*am* ezerib*en*, egyik*n*ek tiszti Fűzi János, másik*n*ak Lipóczi János uraimék. Kérem az urat al*áza*tos*o*n, visszaadattatások iránt az Regula szerint com*m*ittálni k*egy*elmessen méltóztassék." MOL P 396. Károlyi család nemzetségi levéltára, Acta publica 1. Acta Rákócziana. Ser. I. Missiles diversorum ad Alexandrum Károlyi. 1706. ápr. Fasc. 3. C. No. 18. – Füzy János és Lipóczy János százada tényleg szerepel Nádaskay ezredének összeírásában: KO V. 420.

[40] Tornai tábor, 1706. szept. 29. Sáros vármegye felkelő nemeseinek és a távolmaradók zsoldosainak névsora. MOL G 28. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, V. 2. c. fol. 103r. Eszerint „Adamus Főzy in persona" katonáskodott Lemesről, de valószínűleg nem a vármegyei felkelőkkel tartott, hanem a beosztásának megfelelő alakulatban, a mezei hadak között szolgált. (Úgy tűnik, a Rabutin hadjárata miatt hirdetett inszurrekció kapcsán a vármegye teljes nemességét számba vették, s így feltűnő, hogy Füzy János nem szerepel a névsorban.)

[41] Füzy Ádámot ekkor mint Kenyheczy harmadik századának parancsnokát említik, akitől 42 főt az újjászervezett Mikházy-ezred negyedik kompániájába, egy főt pedig ugyanott a hatodik kompániába osztottak be. Ugyanebben a kimutatásban szerepel Füzy János Krucsay- (volt Nádaskai-) féle főhadnagy, s az adatok egybevetéséből látszik, hogy a kuruc hadvezetés csakugyan törekedett rá, hogy az egy helyről származó katonaságot közös alakulatokba tömörítsék. Lásd Mikházy György ezredének már idézett, 1707. febr. 20-i redukciós tervét: MOL G 28. A Rákóczi-szabadságharc levéltára, V. 2. c. fol. 138–139.

[42] Lásd Kecskeméti Mihály kerületi hadipénztáros leveleit Bercsényi Miklós főgenerálishoz: Kassa, 1709. márc. 29. és ápr. 14. MOL A Rákóczi-szabadságharc levéltára, G 24. II. 6. a. fol. 260–261. és 376–377.

GERICS JÓZSEF MŰVEINEK BIBLIOGRÁFIÁJA 1992–2007

Ez az összeállítás Gerics József professzor úr munkásságának váratlanul befejeződött részét tartalmazza, további tudományos terveit – többek között egy Szent Istvánról szóló monográfia elkészítését – megakadályozta fájdalmasan hirtelen halála. A műveiről korábban megjelent bibliográfiák adatait* is kiegészítem. Ezzel az egyik legnagyobb magyar középkorkutató életműve teljessé vált. Özvegyének, Dr. Gerics Józsefné dr. Ladányi Erzsébet egyetemi docensnek az anyaggyűjtéshez nyújtott segítségét köszönöm.

1992

– LADÁNYI Erzsébet: A nemesi lét: jogállás, mentalitás a magyar középkorban. In: Fejezetek a magyar művelődés történetéből. Szerkesztette: ZÁVODSZKY Géza. Budapest, ELTE TFK, 1992. 7–11.

1995

Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Budapest, 1995. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM-könyvek 9.), 318.

Ismerteti még: MONA Krisztina. Vigília, 61. (1996), április: 316–317.

1996

– LADÁNYI Erzsébet: A Szentszék és a magyar állam a 11. században. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Szerkesztette: ZOMBORI István. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1996. 9–20.

2001

Kodifikációs kérdések a középkori magyar jogban. In: A történelem és a jog határán. Tanulmányok. KÁLLAY István születésének 70. évfordulójára. [Szerkesztette: SEIFERT Tibor]. Budapest, ELTE BTK, 2001. 79–85.

The presence of early political science in the age of Stephen. In: Saint Stephen and his country. A newborn kingdom in Central Europe: Hungary. [Szerkesztette: ZSOLDOS Attila]. Budapest, Lucidus Kiadó. 111–118.

2002

Adatok a magyarországi rendiség történetéhez. = Turul, 75 (2002) 3-4: 65–70.

Források Szent István királlyá avatásának történetéhez. = Magyar Könyvszemle, 118. (2002), 3: 213–224.

Megjegyzés:

GERICS JÓZSEF korábbi műveinek bibliográfiája még az alábbi helyeken található:

KULCSÁR Erzsébet – THOROCZKAY Gábor: Gerics József műveinek bibliográfiája (1956–1993). In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerkesztette: DRASKÓCZY István. Budapest, ELTE Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszéke. 1994. 259–266. pp.

THOROCZKAY Gábor: Gerics József műveinek bibliográfiája (1994–2001).
= Turul, 74. (2001), 3–4: 74–76.

Az „ország tagja (membrum regni)" és az „ország része (pars regni)" kifejezés középkori magyarországi használatáról. / Über die mittelalterliche ungarische Verwendung der Begriffe Mitglied des Landes (membrum regni) und Teil des Landes (pars regni).
In: Jubileumi csokor CSAPODI Csaba tiszteletére. Tanulmányok. = Festschrift zu Ehren von Csaba CSAPODI. [Budapest], Argumentum Kiadó, 2002. 81–89.

A Szent István lándzsájára és koronájára vonatkozó források értelmezése. = Levéltári Szemle, 40. (1990) 2: 3–14. (Másodközlés: In: Szent István és az államalapítás. Szerkesztette: VESZPRÉMY László. Nemzet és emlékezet. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 201–208.)

– LADÁNYI Erzsébet: A Szent László-ábrázolás forráskérdései legendájában és a krónikában. = Magyar Könyvszemle, 118. (2002), 1: 1–8.

2004

– LADÁNYI Erzsébet: A Hartvik legenda keletkezési körülményeiről. = Magyar Könyvszemle, 120. (2004) 4: 317–324. Francia rezümé 324.

– LADÁNYI Erzsébet: Királyeszmény – Szent István – Európa (Szent István királlyá avatási szertartásának honi jelentősége és európai háttere). = Levéltári Szemle, 54. (2004) 2: 3–14.

Az önálló honi néptudat XI. századi jelentkezésének jegyeiről egyes korabeli közép-európai szerzők műveiben. (Über Merkmale eines einheimischen Selbständigen Volksbewußtseins im 11. Jahrhundert in den Werken Zeitgenössischer Schriftsteller in Mitteleuropa. In: „Quasi liber et pictura." Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet. 2004. 181–186.

A római jog hatása a krónikásra: a szabad jogállás elvesztésének oka Kézai gestájában.
In: Laudatio et salutatio. Tanulmányok Farkas Gábor születésnapjára. [Szerkesztették: CSURGAI HORVÁTH József, DEMETER Zsófia, VIZI László Tamás]. [Székesfehérvár], Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, Kodolányi János Főiskola. 2004. 183–186.

Záh Felicián ítéletlevelének valószínű mintájáról. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Szerkesztette: ERDEI Gyöngyi – NAGY Balázs. [Budapest], Budapesti Történeti Múzeum, ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék. 209–211.
(Monumenta Historica Budapestiensia XIV.)

2005

Középkori országgyűléseink és az európai jogfejlődés. (A római jog hatása Magyarországon.) = Századok, 139. (2005) 2: 353–366.

Vita helyett. = Magyar Könyvszemle, 121. (2005) 4: 475–477.

A képviselet középkori országgyűléseinken. In: Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára. Szerkesztette: ALMÁSI Tibor, DRASKÓCZY István, JANCSÓ Éva. Budapest, Magyar Országos Levéltár. 2005. 119–132.

2006

Oklevél-értelmezési kérdések és alkotmánytörténeti következményeik a 13–15. századi Magyarországon. = Levéltári Közlemények, 77. (2006), 1: 33–47.

– LADÁNYI Erzsébet: A római és kánon jog alkalmazása XIII. századi törvényeinkben. In: Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára. Szerkesztette: FÜZES Ádám és LEGEZA László. [Budapest], Mikes Kiadó. 2006. 661–666.

– LADÁNYI Erzsébet: 11. századi történeti események középkori történetírásunkban. = Századok, 140. (2006), 2: 349–360.

2007

– LADÁNYI Erzsébet: Bartolus de Saxoferrato 14. századi jogtudományi tevékenysége. Kutatásainak jelentősége korunkban. = Levéltári Közlemények, 78. (2007), 1: 63–73.

Újabb szempontok a Szent István életrajzok kutatásában: a Hartvik legenda keletkezési körülményeiről. [Jelenleg kéziratban.]

Összeállította: Kulcsár Erzsébet
(Az anyaggyűjtés 2007. szeptember 1-jén fejeződött be.)

„HADIK ÉS NÁDASDY NYOMDOKAIN..."

KIÁLLÍTÁS A HADTÖRTÉNETI MÚZEUMBAN A 250 ÉVE ALAPÍTOTT MÁRIA TERÉZIA KATONAI REND MAGYAR HŐSEI EMLÉKÉRE

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2007. június 19. és 2007. december 31. között látogatható időszaki kiállítással állít emléket a 250 esztendeje alapított Mária Terézia Katonai Rend magyar hőseinek. A Habsburg birodalmi haderő 1757. június 18-iki, poroszok fölött aratott kolini győzelme alkalmából létrehozott katonai érdemrend története során számos magyar és magyar honos tiszt részesült e kiemelt jelentőségű kitüntetésben. A tárlat a hétéves háborútól a második világháború végéig terjedő időszak magyar kitüntetettjeit középpontba állítva mutatja be a Rendet és annak tárgyi emlékeit. A rendezők külön hangsúlyt fektettek a Mária Terézia Katonai Rend történetének 1931–1945 közötti magyar „fejezetére", s eddig nem látott dokumentumokat is kiállítva külön részben emlékeztek meg a Rend utolsó (magyar) lovagjáról, az 1944-ben avatott vitéz Oszlányi Kornél vezérőrnagyról.

A kiállítás – ahogyan azt címe is elárulja – az első és második magyar rendi nagykeresztessel, Nádasdy Ferenc gróf lovassági tábornokkal és Hadik András gróf altábornaggyal kezdve több ismert és kevésbé ismert magyar rendlovag személyes tárgyait és képi ábrázolásait tárja a látogatók elé, s bemutatásra kerülnek egyéb rendi vonatkozású írásos és tárgyi emlékek is. A tárlat gazdagságához számos magyar és külföldi közgyűjtemény, szervezet és magánszemély járult hozzá műtárgykölcsönzéssel. A Rend nagykeresztjének nemes másolata a bécsi *Heeresgeschichtliches Museum* jóvoltából látható a kiállításon, míg a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből kerül bemutatásra Pittel Kristóf báró alezredes lovagkeresztje és annak 1816-ban kelt adományozási okirata, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó lovagkeresztje, valamint egy 20. századi parancsnoki kereszt (feltételezhetően a Habsburg József főherceg tábornagy hagyatékából származó példány) és egy 19. századi lovagkereszt. A Budapesti Történeti Múzeum Fővárosi Képtár egy 19. századi bronz Mária Terézia-mellszobor kölcsönzésével járult hozzá a tárlat teljességéhez, a nyíregyházi Jósa András Múzeum gyűjteményéből pedig a Hadik Andrásról elnevezett huszárezred Horthy-kori emléktárgyait tekinthetik meg a látogatók. Az *Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde* a jeles évfordulóra kiadott emlékbélyegét bocsátotta a Hadtörténeti Múzeum rendelkezésére ezen alkalomból. A fentieken kívül az egykori Mária Teréziás rendlovagok leszármazottai közül több család segítette a birtokukban levő különféle emlékekkel a kiállítás megvalósulását.

A terembe belépő látogatót egy rendjelválogatás fogadja, amely a nagykereszttől (és a hozzá tartozó, később rendszeresített csillagtól) az 1765-ben bevezetett parancsnoki kereszt különböző korokból származó példányain át a lovagkereszt változataival bezárólag mutatja be a rendjelvények típusainak gazdag világát. Ugyanitt a Rend miniatűr jelvénye is látható.

A kiállítás – kronológiai szempontból – első vitrinje a hétéves háborúhoz és a kolini csatához kapcsolódó tárgyi emlékeket: könyvészeti anyagot és emlékérmeket mutat be. Nádasdy Ferenc bronz domborművét követően külön vitrin állít emléket Hadik Andrásnak, akinek – többek között – szablyája és Mária Terézia által aláírt huszárezred-tulajdonosi kinevezése tekinthető meg. A magyar huszárságnak a francia háborúk idején tanúsított kiemelkedő vitézségét a Mária Terézia Katonai Rend nagyszámú adományozása is jelzi, így e fegyvernem tárgyi emlékei is kiállításra kerültek, ideértve az Osztrák–Magyar Monarchia és a Magyar Királyság idején fennálló, Nádasdyról és Hadikról elnevezett huszárezredek emléktárgyait is.

A 18. század végi török elleni háborúk és a napóleoni háborúk során kitüntetett magyar rendvitézeknek festmények és más, írásos és tárgyi dokumentumok állítanak emléket, így látható Bolza Antal Péter gróf vezérőrnagy

lovagkeresztjének 1789-ben kelt adományozási okirata, Vécsey Ágost gróf lovassági tábornok 1805-ben kiérdemelt lovagkeresztje és a Gyulay Albert gróf altábornagy temetésére készített rendjelmásolatok is. A bemutatott tárgyak közül megemlíthetjük még az 1789-ben lovagkereszttel, majd 1793-ban parancsnoki kereszttel kitüntetett Kray Pál báró táborszernagy viaszszobrát és a Rend jelvényével övezett halotti címerét, valamint Simonyi József báró ezredes, a „legvitézebb huszár" szablyáját.

A Rend történetének különböző korszakait bemutató vitrinekben és a falfelületeken megjelennek az egyes korszakok nagymesterei is – többnyire az őket ábrázoló emlékérmeken és festményeken. Nem személyhez, hanem általában a Rendhez köthető az az 1816-os huszárzászló, amelyen a Habsburg–Lotharingiai családi címert – más birodalmi rendjelek mellett – a Mária Terézia Katonai Rend jelvénye díszíti. Ugyanígy a Rend fennállásának 100. évfordulójára kiadott díszes könyv- és emlékéremsorozat is megjelenik a tárlaton. Fejérváry Géza báró gyalogsági tábornokról, aki 1896–1914 között a Rend kancellárja, 1906–1914 között pedig egyetlen élő belföldi lovagja volt, többek között atillája bemutatásával emlékeztünk meg.

Az első világháború új fejezetet nyitott a Rend történetében, s számos magyar lovaggal gyarapította a jeles katonai érdemrenddel kitüntetett tisztek táborát. A tárlat jelentős számban vonultat fel e magyar vitézekhez köthető tárgyakat, így – a teljesség igénye nélkül – vitéz nemes bulcsi Janky Kocsárd vezérezredes lovagkeresztjét eredeti dobozában; a m. kir. 30. honvéd gyalogezred Szurmay Sándor báró gyalogsági tábornok, honvédelmi miniszternek ajándékozott emléktárgyait; a vitéz nemes Klempa Kálmán vezérőrnagy és vitéz nemes Vass-Wiblinger Jakab vezérőrnagy hagyatékaiból származó Terézia-gyűrűket, amelyeket a rendlovagok 1927-ben, a Rend alapításának 170. évfordulóján készíttethettek maguknak saját költségen; vagy az 1917-ben magyar bárói címmel felruházott Boroević Svetozár tábornagy emlékkardját.

Az első világháborús rendlovagokat ábrázoló festmények közül – kiemelkedő művészi színvonala miatt – egyaránt említést érdemel Karlovszky Bertalan portréja Habsburg József főherceg, tábornagyról és Basch Árpád képe nemes Seydl Jenő vezérőrnagyról. Mindkét alkotás – több magyar Mária Teréziás festményével együtt – az 1920-as évek második felében készült és került a M. Kir. Hadtörténelmi Múzeumba. Vitéz nagybányai Horthy Miklós, a Rend nagymesteri teendőit ideiglenes jelleggel ellátó magyar kormányzó Zsákodi Csiszér János szobrászművész 1920-ban készített plakettjén jelenik meg a kiállításban.

Az 1930-as években Magyarországon újraélesztett Rend tevékenységét különféle dokumentumok illusztrálják az utolsó előtti vitrinben: Habsburg József főherceg, tábornagy 1938-as értesítése a magyar rendvitézekhez a kancellári tisztség elfogadásáról; a Csatay Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter által aláírt, az 1942-ben felfüggesztett rendi autonómia visszaállításáról szóló 1944. januári irat; káptalani ülnöki szavazólapok; valamint a dálnoki Miklós Béla vezérezredes, miniszterelnök aláírásával ellátott, 1945 júniusában kelt, a Rend megszüntetéséről rendelkező levél. Ugyanebben a tárlóban a Mária Terézia Katonai Rend magyar irodájának kör- és fejbélyegzője is megtekinthető.

A befejező vitrin és tabló vitéz Oszlányi Kornél vezérőrnagynak, a Rend utolsóként avatott lovagjának állít emléket. Az Oszlányi vezérőrnagy által egykor viselt kitüntetések a kiállítás keretében először kerülnek a maguk teljességében bemutatásra, így látható a Rend lovagkeresztje, illetve az első és második világháborúban és a két világháború közötti időszakban kiérdemelt (osztrák-)magyar és külföldi érdemjelek reprezentatív sora. A nagyközönség ezen kívül megnézheti az utolsó rendlovag avatására szóló meghívót, Oszlányi Kornél 1944-es katonaigazolványát, a kolini csata emlékére kiadott képeslapot, amely Galánthay-Glock Frigyes tábornok festményét ábrázolja, hátlapján pedig a művész sajátkezű gratuláló sorai olvashatóak Oszlányinak címezve, illetve azt a rendjelminiatűrt, amelyet a nagykeresztes Habsburg Frigyes főherceg, tábornagy viselt, s amelyet fia, Albrecht főherceg ajándékozott az újdonsült rendvitéznek 1944-ben.

Elsősorban a gyermekekre gondoltunk, amikor a magyar rendiroda korabeli körbélyegzőjének mását elkészíttettük, de a tapasztalat szerint a pecsétnyomóval a felnőttek is szívesen bélyegzik le a kiállított tárgyakat ábrázoló és a helyszínen megvásárolható képeslapokat.

A kitüntetések és különösen a Mária Terézia Katonai Rend története iránt érdeklődők reményeink szerint maradandó élményekkel távoznak majd a kiállításról.

Sallay Gergely Pál

JOGI KULTÚRA – JOGI TRADÍCIÓK

Beszámoló a jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok II., az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán rendezett tudományos konferenciájáról

Az előadások a jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok II. tudományos konferenciáján hangzottak el, melyek egy későbbi kötet formájában részletesen tanulmányozhatók lesznek. Ennek az összefoglaló írásnak az a célja, hogy röviden bemutassa és ismertesse azon történelmi segédtudományi témákat, amik felmerültek a konferencián. A nyitóbeszédben *Takács Péter* az új tudományos kérdések vizsgálatáról, a különböző tudományágakban bekövetkezett változásokról beszélt. A tudományban a „mi" kérdése helyett a „hogyan" kérdése került előtérbe. A rövid bevezető után egyenként 20 perces időtartamú előadások következtek. Az első előadó *Karácsony András* volt, aki Jog és idő című előadásában az idő és a szimbolika kérdéskörével foglalkozott. A Szt. Ágostoni kérdéstől, attól, mi az idő, eljutott az emberi jogok időtlenségéig. Az idő és a szimbolika kérdésének a felvetése szóba került, a szimbólumok tartós képződmények, az idő csak elmélyíti, stabilizálja őket a társadalom szerkezetében. A szimbólumok egyik fő feladata, hogy felerősítik a kommunikációt, és a változások világában a változatlanságot, a stabilitást képviselik. Az előadás másik fontos kérdésköre a jog időfogalmát vizsgálta. Minden kultúrának, minden történelmi időkorszaknak saját speciális időfelfogása van. A régebbi korokban a természetjogi gondolkodás idejében a jog időtlensége mutatkozott meg. Továbbá felmerült ezeknek a gondolatoknak a vizsgálata, éppenséggel ezeknek a tudományos vizsgálatoknak a hiánya. Egészen az 1990-es évekig nem volt vizsgálat. Persze az előadás rávilágított néhány kivételre is, ilyen például Gerhard Hussel Jog és idő című kötete, mely 1955-ben jelent meg. Az előadás záró gondolatsora a II. világháború utáni kirívó emberiségellenes bűncselekmények elévülhetetlenségéről szólt, továbbá az elévülés problémájáról általánosságban.

Mezey Barna a börtönépületek üzenetéről beszélt. Fontos tény, hogy a börtön nem újkori, hanem annál sokkal régebbi intézmény, és ezért fontos fejlődéstörténettel rendelkezik. Először a frank Európa a kolostorokat használta elzárás, büntetés céljából. A fejlődéstörténet három korszakra osztható: első volt a tömlöcök kora, melyben nem volt speciális intézmény, hanem kolostorokat, várakat vettek igénybe ezen igények kielégítése végett. A fő elv a természeti adottságok kihasználása volt. A világi gondolkodást ekkor még az őrzés, és nem a megjavítás vezette, tehát csakis az elzárás minél hatékonyabb módjáról beszélhetünk. A kínzás, testsanyargatás a korszak jellemzője. A börtöntornyok kialakulásának kezdete, melyek később városi jelképekké válnak. Ilyen tornyok voltak például Kassán. A következő, második korszak az átépített börtönök kora volt. A reneszánsz, később a reformáció új gondolkodást és főleg a reformációban az átalakított kolostorokat jelentették. Ekkor kerül a közintézmények közé a börtön. A harmadik nagy korszak a klasszicista korszak, amikor megkezdődik a tervezett börtönök építése, ahol már a megjavítás, nevelés a cél. Magyarországon az 1880–1910-es években tör ki a börtönépítési láz. Az ügyészségeket, bíróságokat, börtönöket egybe építették, ezáltal hathatósan tolmácsolták a hatalom üzenetét, és az adott település nagyságát is szimbolizálták. *Kabodi Csaba* előadásában a börtön jelképes funkciójáról beszélt. Előadásában a magyar börtönrendszer jelképhordozó szerepét emelte ki. A börtönök már 1959-ben szocialista embertípust akartak képezni. Az 1962-es átnevelő rendelet, mely kijelentette, hogy le kell bontani az aszociális magatartást, és egy, a társadalom számára hasznos és építő embertípust kell kinevelni. Folyamatos fejlődés figyelhető meg a legutolsó irányelvnek nevezhető határozat, a 2006-os európai ajánlásnál is. A jelkép szerep: pl.: USA vagy európai rendszer. Különböző börtönrendszerek ismertek, az angol és az ír a legfejlettebb. Ezek a rendszerek a fokozatos visszaszoktatás elvét vallják. De a lényeg az idő kezdete óta mit sem változott,

a börtönbüntetés egy időbüntetés, melynek van kezdete és van vége is. Továbbá az előadó szavaival élve a börtön az első globális termék a világon. *Révész T. Mihály* a sajtó-helyreigazításról mint jelképről tartott előadást. Az előadás a magyar sajtótörténet ezen kérdéskörével foglalkozott. A sajtó-helyreigazítás hazánkban már több mint 100 éves. 1848, 1914, 1945 a fő korszakhatárok. Az 1848-as vívmány 70 évig hatályban maradt, azonban a változó idők és a kapitalista alapon szerveződő újságírás, aminek fő célja a profitszerzés volt, új kihívásokat állított a sajtót szabályozó törvényhozók elé. Előtte az erkölcsiség magasabb foka miatt nem volt igazán szükség ilyen szabályozásra. Az 1914-es törvény a valótlan tényekkel és a valós tények valótlan színben való feltüntetésével foglalkozott. A büntetést pedig azonos terjedelmű helyreigazításban határozta meg. A következő foka a sajtó fejlődésének az 1945 utáni szabályozás. Alapvetően optimista jövőkép alakult ki ezt a témát nézve, ami abban foglalható össze, hogy hazudni nem szabad. Az előadást *Bertényi Iván* folytatta, aki a magyar címer vörös-ezüst sávozatával és Aragóniával foglalkozott. Az előadás az oroszlán-szimbolika kérdésével kezdődött. Az oroszlánt igen sokféleképpen lehet magyarázni a heraldikában: erőt sugárzó szokásaival vagy akár Juda oroszlánjaival is. A Juda törzséből való oroszlán nem más, mint Jézus Krisztus, ezenfelül az oroszlán nyitott szemmel alszik, mindez az erőt, a hatalmat szimbolizálja. Továbbá akinek nincs címere, az oroszlánt használ. Lehet olyan jelentése, hogy a császárral szembehelyezkedő világi vezető, hiszen a császárnak a sas volt a címerállata. A totem-szimbólumszerű értelmezése is előkerült, ősi védelmet biztosító állat az oroszlán. A hét oroszlán a hét magyar törzs. Fontos kérdésként vetődik fel, miért tűnnek el az oroszlánok? Több oroszlán is lehetett, a számok nem biztosak ebben az esetben, címervariánsuk is lehetett az Árpádoknak. Egy korabeli angol címertekercs oroszlánnak mondja a magyar király címerét. A címer szimbólumai közül a kettős kereszt az uralkodói, a vörös-ezüst sávos a családi szimbólum. Felvetődik többek közt a hispániai jelképek és a pápai jelképek hatása is. A 12–13. században Leon-Kasztília királyának hatása vagy II. Ferdinándnak a leoni királyi oroszlános címer hatása is elemzendő kérdés. Emellett természetesen az arab hatás is felvetődik, mert az ő közvetítésükel került a jelkép Hispániába. Az arab vagy a leoni oroszlánkép igen hasonlatos a magyar pecséten használatoshoz, továbbá az esztergomi kápolnakép is ezzel rokonítható. Az 1930-as években Donászy Ferenc kereste ezek között az összefüggéseket. Erősen kérdéses a vörös-ezüst sávozatok átvétele. Amikor Aragóniában (az aragón címer négy vörös cölöp egy arany címeren) fa pajzsra fém pántokat tettek, még nem volt kialakult igazi heraldika. Ugyanakkor francia hatásra is lehetnek ezek a sávok házassági kapcsolatok révén. Magyarországon a királyi tisztségviselők, városok viselték a jelképeket, ezt az 1502-es kassai címerbővítés is mutatja. Magyarországra értelmezi a sávokat, mint pajzsmerevítő pántokat.

Kajtár István előadásának a címe: Az állami ceremóniák és rítusok a dualizmus korában. Igen gazdag forrásanyag áll rendelkezésre ennek a korszaknak a kutatója részére, mint az az előadásból ki is tűnt. A vizsgált korszakban a liturgikus-szakrális jelleg kerül előtérbe. A ceremoniális jog kérdése fontossá vált (leírt formában pontosan szabályozva), csak néhány felvetés az előadásból. A spanyol etikett által szabályozott szertartásrend, a k.u.k. hagyományok bemutatása. Állami és önkormányzati, katonai, ezen belül a haditengerészeti rítusok bemutatása, a Szent István csatahajó keresztelőjének leírása, végül a Viribus Unitis csatahajó lobogójának bevonása, amivel az előadás végződött.

Kengyel Miklós A hatalom és a tekintély szimbólumai az igazságszolgáltatásban című előadása a bíróságok belső és külső épületképének bemutatásával kezdődött, majd a különböző díszítő elemek leírásával folytatódott. Az egyetemes és sajátos nemzeti szimbolika egyfajta keveredésének a színtere a bíróság. A zászló mint az államhatalom szimbóluma szinte mindenhol megfigyelhető. A magyar bíróságok viseleti szabályozása is téma volt, a talárok különböző színe és azok funkciójelölő feladata. De az előadáson kitért az előadó a különböző kultúrák eltérő bírósági épületeire is, vagy éppenséggel az eltérő belső térre, mint pl. Törökország, ahol Atatürk képe ott lóg minden bíróság falán.

Az előadássorozat egy rövid ebédszünet után kettéválva, két külön szekcióülés keretében folytatódott. Az egyik a hatalom szimbolikája, míg a másik a jog jelképei és processzusai címet viselték. Az elkövetkező sorok alatt megkísérlem, természetesen a teljesség igénye nélkül bemutatni A hatalom szimbolikája című szekcióülésen elhangzott kiváló szakemberek előadásait. *Pandula Attila* előadásában az Árpád-sávos zászló és lobogó történetével foglalkozott. Az előadásban nagy hangsúlyt kapott a képi források rendkívüli fontossága, és arra is rávilágított az előadó, hogy a vexillológiát és a heraldika tudományát együtt kell alkalmazni, mindezt azért, hogy jobb és a jelenleginél sokkal árnyaltabb képet alkothassunk az Árpád-sávos zászlónk történetéről. Több fontos kérdés is felvetődött. Ilyen volt a sávok száma, ami 3-tól 11-ig terjedően bármilyen variációban előfordulhatott, nem szükségszerű a 7 db sáv, hiszen a korai időkben még

nem volt írott formában kiadott a zászlót és a címert szabályozó irat. Fontos tényként elhangzott az is, hogy nincsen zászló címer nélkül, vagyis ha volt címer, akkor volt zászló is, csak az idő vasfoga feltehetőleg elpusztította. A színhasználatot illetően szintén nem elhanyagolható tényként elhangzott, hogy a piros-fehér-zöld szín már 1210-re kialakult. Több lelet is ismertetésre került, ahol az Árpád-sávos címer előfordult. Ilyen volt a kígyópusztai csaton talált címer vagy V. István király lovas pecsétje is. Az 1300-as évek idején sok hivatkozás maradt fenn a vegyes házi királyok idején az Árpád-sáv alkalmazására. Az 1400-as évektől egyre több képes zászló ábrázolásra került sor, melyek fennmaradtak. Az 1379-es Anjou pecséten is megjelenik, Károly Róbert vörös-fehér-kék anyagot rendel Itáliából. A magyar királyi katonai ruhán, az ún. Tornaruhán is Árpád-sáv volt. A ragúzaiak is Árpád-sávot használtak, továbbá a zárai Szent Simeon ezüst koporsóján ábrázolás is fontos bizonyíték az Árpád-sávos lobogó történetéhez. De kályhadíszítő elemként is előfordult az Árpád-sáv pl. Pozsonyban, vagy a felvidéki városok címerhasználatában is megfigyelhető az elterjedése. A török korszakban a végvári csatákban kiemelkedő számú Árpád-sávos zászló használat fordult elő. Az ezt követő időszakokban csak nőtt a használata, pl.: II. Rákóczi Ferenc 1707-ben Árpád-sávos zászlót használt. A napjainkban dúló politikai, társadalmi vita fő témája az Árpád-sávos zászló történetének legsötétebb időszaka, amikor a nyilaskeresztes párt jelképként használta. A nyilasok 1942-től használták, addig vörös hátteret adtak körben vagy négyszögben elhelyezett fekete, később zöld nyilaskeresztjüknek. Fontos tény, hogy soha nem hét Árpád-sáv szerepelt a zászlójukon. A nyilas párt zászlójának atyja Széll Sándor volt. Igen fontos, és kellően nem ismert tény, hogyha bármilyen csekély mértékben is, de megváltoztatunk egy zászlót vagy címert, akkor már egy másik címerről beszélhetünk. Az előadó kitért az 1945 utáni használatára is. Ilyen esemény volt az, hogy a Magyar Néphadsereg 1975-től alkalmazta katonai parádén, és 1981-től bélyegen is megjelent. A rendszerváltás után a Nemzetbiztonsági Hivatal és a Magyar Honvédség is használja, mint jelképet.

A következő előadó *Vitek Gábor* volt, aki A territoriális szimbólumhasználat jogi háttere Magyarországon címmel tartott előadást. Ebben az előadásban az állami jelképek mellett megjelenő territoriális, vagyis megyei, vármegyei címerhasználatról esett szó. A címerhasználat a vármegyei okleveleket hitelesítő gyakorlat miatt már korán jelentkezett, igaz ekkor még és meglehetősen sokáig a főispán és az alispán a saját címerüket alkalmazta erre a célra. Hamar megmutatkozott az igény egy felismerhető szolgabírói pecsét iránt, továbbá a honvédelmi kötelezettség is címerhasználattal járt, amit ekkor még a főispán saját címere kielégített. Az első vármegye II. Ulászló alatt kapott címert 1498-ban. Ez Somogy vármegye volt. A kor híres jogforrásának számító Werbőczy Hármaskönyve a várak, városok, községek címerhasználatáról nem beszél. A vármegyei címerhasználat, amit Somogy vármegye kezdett el a török előrenyomulása miatt, nem válhatott általánossá. A döntő áttörés az 1550. február 12-ei királyi leirat volt, mely előírta, hogy minden vármegyének címer, pecsét és címerjelvény is kell. Ellenkező esetben az ezek használata nélkül kiadott jogi okmányok, levelek érvénytelenek lesznek. Az 1596. évi 11. törvénycikk előírta, hogy a vármegyéknek zászlóval is rendelkezniük kell. Az idő előrehaladtával és a korszellem változásával egyre újabb igények jelentek meg a címerhasználatot illetően is. Egyik ilyen igény a reformkorban a magyar nyelvű felirat használata volt a címeren. 1870-re a vármegyéken belül a szolgabírónak is kellett pecsét járási körirattal, ezzel egyre inkább láthatóvá vált a hatalom az adott településeken. 1871-ben egységes állami jelképek kerültek a katonai és a közigazgatási használatba.

Ezek után *Kardos József* A Szent Korona szimbolikája a két világháború között címen tartott előadást. Az 1918–19-es forradalmak bukása után a Szent Korona újra fontos szerepet kapott. Az alkotmány helyreállításával az ősi alkotmány gondolatköre került előtérbe, a Szent Korona jogán akart kormányozni az állami vezető elit, maga Horthy is. A Szent Korona az állam főhatalmának a megtestesülésévé vált. Az államforma továbbra is királyság maradt, igaz átmeneti időre kormányzó látta el az államfői teendőket. Az állami hivatalok, a hadsereg, a posta továbbra is a magyar királyi jelzőt használta. Továbbá igen fontos szempont volt az is, hogy a Szent Korona az állandóságot, a történelmi Magyarországot, az egész Kárpát-medencét szimbolizálta, és ideális volt arra, hogy felhasználják a területi revízió célja érdekében. A történelem változása a Szent Koronánál is változást hozott. Ez a változás a jelentésbővülés volt. Az 1930-as években a németországi események folyományaként felerősödő diktatórikus szélsőjobboldali folyamatokkal szemben a Szent Korona az ősi alkotmányt, tehát magát az alkotmányosságot szimbolizálta. Egy esetleges diktatórikus Magyarország már nem lenne revízióképes a Nyugat szemében. Ezen elvek mellett többek között Pethő Sándor és Szekfű Gyula is kiállt. Végül csakis a Szent Korona mentheti meg Magyarországot, és biztosíthat függetlenséget és szabadságot. Ezzel a gondolattal zárult ez az előadás.

Az utolsó előadó ezen a délutáni szekcióülésen *Décsey Sándor* volt, aki az 1956-os zászlógyalázási perről tartott érdekes előadást. Ez a per a 27. magyar néphadseregbeli lövészezredet érintette, akik Nagykanizsán szolgáltak 1956-ban. A csapatzászló minden katonai egység életében fontos szerepet tölt be. Esetleges elvesztése akár az ezred megtizedelését is vonhatta maga után, de a szégyen anélkül is óriási volt, nem csak az ezred, hanem az uralkodó, az ezredtulajdonos vagy a nemzet számára. A magyar hadtörténelemben több alkalommal is előfordult a zászlók szétvágása, feldarabolása, elrejtése, de mindig azon cél miatt, hogy ne kerüljön az ellenség kezébe. Ilyen esetek voltak az 1849-es világosi fegyverletétel utáni zászlószétvágások és pl. az 1915-ös, przemyśli erődrendszere eleste után szétdarabolt zászlók. A csapatzászló fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, mert erre teszik le az esküt a katonák, és így valamiféle szentség szerepét tölti be. Az előadáson részletesen ismertetésre került az 1956-os események menete a nagykanizsai egységnél. A civilek politikai nyomása miatt Gyosztonyi őrmester javaslatára Üveges Lajos őrnagy parancsára Fazekas Lajos főhadnagy és Gergely hadnagy kivágják a címert. A nagykanizsai ezred végül harc nélkül letette a fegyvert a bevonuló és az ellenőrzést átvevő szovjet csapatok előtt. A forradalom leverése után az elmaradhatatlan számonkérés, majd ebből egy per keletkezett, mely mind ez idáig egyedülálló a magyar hadtörténelemben. A per 1958-ban zajlott le, és a nagyjából egybehangzó vallomások alapján meghozott ítéletben Üveges Lajos őrnagy négy év börtönt, lefokozást és vagyona egynegyedének elkobzását kapta büntetésül. Végül csak két évet töltött börtönben. A rendszerváltás után, 1990-ben tartalékos alezredessé léptették elő. Üveges Lajos tartalékos alezredes 2005-ben hunyt el, és a Honvédelmi Minisztérium saját halottjának tekintette. Az eset ráébreszt, milyen fontos a szimbólum egy nép kultúrájában. Az előadás végszavában elhangzott, hogy feltehetően a civilek ötlete volt a címer kivágása a zászlóból. Jelenleg ezt a zászlót a Hadtörténeti Múzeumban őrzik.

Sajnálatos módon nem tudok minden előadásról hosszabb vagy rövidebb beszámolóval szolgálni, és emiatt a teljességre törekedni. Elnézést kérek minden kiváló előadótól, akik kimaradtak a rövid bemutatásból. Ezzel a rövid cikkel magát az előadást próbáltam bemutatni, és némi ízelítőt szolgáltatni egy már a fentiekben említésre került tanulmánykötetből.

Králik Tamás

KÖNYVISMERTETÉS

DRESKA GÁBOR: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára – Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae I. (1244–1398).
Győri Egyházmegyei Levéltár. Győr, 2007.
(A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 6.) 372 oldal.
ISBN 978-963-86775-4-9

A Győri Egyházmegyei Levéltár forráspublikáció-sorozatában idén megjelent oklevéltár tulajdonképpen egy háromkötetesre tervezett mű első része. A teljes munka a középkori Észak-Dunántúl egyik legjelentősebb oklevéladó helyének számító pannonhalmi konvent hiteleshelyi tevékenységére vonatkozó dokumentumokat fogja közzétenni a teljesség igényével: az első kötetben 1398-ig találjuk meg a vonatkozó oklevélszövegeket. A könyvet szerzőként jegyző Dreska Gábor ezt megelőzően is több tanulmányt tett közzé a pannonhalmi hiteleshely középkori történetéről, ezeket szervesen egészíti a recenzeált oklevéltár.

A kötet az előszót és a rövidítésjegyzéket követően törzsanyagában 301, függelékében pedig 13: összesen tehát 314 oklevélszöveget tartalmaz; ezek közül Árpád-kori 13, Anjou-kori 254, Zsigmond-kori 47. Az újkori pannonhalmi bencések hagyományosan erős történettudományi érdeklődését jól mutatja, hogy a konvent hiteleshelyi anyaga viszonylag nagy hányadában publikált, ráadásul jelentős része kimagasló tudományos színvonalú forráskiadásokban jelent meg. Ezt jól mutatja, hogy most recenzeált kötet anyagának több mint negyede, 94 tétel A pannonhalmi Szent Benedek Rend története (Szerk.: Erdélyi László – Sörös Pongrác. I–XII. köt. Bp., 1902–1916.; oklevéltára CD-ROM-on is: Collectio diplomatica Benedictina. A Pannonhalmi Bencés Főapátsági Levéltár középkori oklevelei. Szerk.: Csóka Gáspár et alii. Pannonhalma, 2001.) c. hatalmas kiadványban, ill. a közelmúltban kiadott háromkötetes rendtörténet (Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. Szerk.: Takács Imre. I–III. köt. Pannonhalma, 1996.) hasábjain teljes szöveggel már ezt megelőzően is napvilágot látott (a Mons Sacer I. kötetében szereplő oklevelek éppen Dreska Gábor közreműködésével). A most recenzeált kötet anyagából egyébként összesen 173 tételt ismerhetett már korábban is *in extenso* kiadásból a medievisztika (igaz, ezek közül 19-et csupán Fejér György hírhedetten pontatlan Codex diplomaticusa tartalmazott), további 56 darabot pedig regesztából vagy valamely oklevélrészlet közléséből; 75 dokumentum azonban most jelent meg először nyomtatásban.

Az egyes szövegeket magyar nyelvű fejregeszta vezeti be, ezt követi a kritikai forrásapparátus: az oklevél fennmaradására vonatkozó adatok, levéltári jelzete (minden esetben utalva a Magyar Országos Levéltárbeli DF-számra), majd az esetleges eddigi kiadások felsorolása. A teljes szövegű oklevélközlések a szerkesztői előszóban foglalt, részben az 1920.évi Forráskiadási Szabályzatból, részben Tringli István: Középkori oklevelek kiadásának problémái (In: Fons 7 [2000] 1. sz. 7–40.) c. tanulmányából vett helyesírási alapelveket hibátlan következetességgel tükrözik. Az oklevéltárhoz függelékként csatlakozik egyrészt azon bírói parancslevelek szövegének közlése, amelyeknek szövegét a pannonhalmi konvent nem írta át a jelentéstételben, másfelől a kötetben közölt vagy említett, de nem a konvent által kiadott oklevelek listája (ez utóbbi listában I. Géza király említése egy 1171 körül kelt oklevél kiadójaként nyilvánvalóan nyomdahiba). A kötetet helynévmutató zárja.

A recenzeált okmánytárat az anyag gondos összegyűjtésén és az egyes oklevélszövegek egyenletesen korrekt, szigorúan következetes közlésén túl Dreska Gábor fontos szerkesztői újítása teszi különösen érdekessé. Az okmánytár ugyanis nemcsak a pannonhalmi konvent ál-

tal kiadott hiteleshelyi okleveleket tartalmazza, hanem a konventhez mint hiteleshelyhez intézett bírói megkereséseket is. Borsa Iván módszertani alapvetésében (A hiteleshelyekről. In: „Magyaroknak eleiről". Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendős Makk Ferenc tiszteletére. Szerk.: Piti Ferenc, szerk. társ: Szabados György. Szeged, 2000. 99–106., kül. 103.) nagy nyomatékkal hívta fel a figyelmet az egyes hiteleshelyi vonzáskörzetek vizsgálatának fontosságára, ill. esetleges közigazgatástörténeti tanulságaira. Amennyire igaz, hogy az egyes iratképzők *fassionális* tevékenysége és annak földrajzi vonatkozásai csaknem teljeskörűen feltárhatók pusztán az adott konvent vagy káptalan által kibocsátott, eredetiben vagy átírásban ránk maradt oklevélanyag alapján, ugyanannyira kézenfekvő, hogy a *relatiós* tevékenység vizsgálata nem szorítkozhat ugyanilyen szűk forrásbázisra. Történettudományi közhely-számba menő igazság, hogy a magyar középkor levéltári forrásai igen súlyosan pusztultak a kora újkor és az újkor századaiban, így számos üggyel kapcsolatban csupán a bírói parancslevél maradt ránk, a rá adott válasz, a jelentés azonban már nem, pedig az, hogy ezekkel az oklevelekkel hová küldik ki a hiteleshelyi embert eljárás végett, nyilván ugyanolyan fontos információ a vonzáskörzet rekonstrukciója során, mint a relatio közlése. Hasonlóan igényes megoldás a szerkesztő részéről, hogy a kötet tematikájába nem illeszkedő oklevelek külzetéről is számos esetben összegyűjtötte a pannonhalmi konvent által kiállított, de fenn nem maradt ügyvédvalló levelekre vonatkozó adatokat. A majdan két további kötettel teljessé váló okmánytárat remélhetőleg a hiteleshely komplex történetét feldolgozó monográfia vagy tanulmány is követni fogja, amely bizonyára bőven kiaknázza majd ezt a széleskörű forrásgyűjtést.

Nemrég C. Tóth Norbert joggal mutatott rá, mekkora intézménytörténeti lehetőségek rejlenek abban, ha egy-egy földrajzi régióból teljességre törekvő forráskiadványokkal rendelkezünk a területileg illetékes hiteleshely és a helyi megyei hatóságok okleveleiről is (Rendhagyó előszó. In: C. Tóth Norbert: Ugocsa megye hatóságának oklevelei [1290–1526]. Bp., 2006. 8.). Most a középkori Győr vármegyét illetően, Dreska Gábor jelen kötetének és Horváth Richárd ezzel azonos sorozatban megjelent okmánytárának (Győr megye hatóságának oklevelei 1328–1525. Győr, 2005. [A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, tanulmányok 1.]) köszönhetően, ha kis földrajzi területen is, jóval összetettebb és alaposabb vizsgálatokat folytathat majd a középkori írásbeliség és intézményrendszer kutatója. A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének háromkötetesre oklevéltárának most megjelent, első részlete alapján örömmel várhatjuk a folytatást.

Körmendi Tamás

GILICZE JÁNOS: A földeáki Návay család története

Régi magyar családok 5. Sorozatszerkesztő: Pozsonyi József
a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának kiadása. Debrecen, 2006.
ISSN 1588–7642; ISBN 963 7218 53 X

2006 őszén jelent meg a „Régi magyar családok" könyvsorozat legújabb, 5. kötete, Gilicze János: *A földeáki Návay család története* című alapos munkája. A kiadványsorozat szerkesztője, a balmazújvárosi múzeum fáradhatatlan igazgatója, Pozsonyi József ismét jó szemmel találta meg Makón azt a levéltárost, aki évtizedek óta tartotta a kapcsolatot a család ma élő tagjaival, és nagy szorgalommal gyűjtötte össze a Návay családra és Földeákra vonatkozó adatokat. A munka nem volt hiábavaló, mert a megjelent kötetből részletes kép rajzolódik ki a Návayak Csanád megyébe kerüléséről, a földeáki birtok megvásárlásáról és az elmúlt 300 év fordulatos eseményeiről.

Az Észak-Magyarországon, Hont és Nógrád vármegyében élő Návay (Návoy) család tagjai közül az 1703-ban pappá szentelt János 1729-ben, már mint nagyváradi kanonok vette meg a királyi kincstártól 4500 ezüst forintért a földeáki birtokot. Örököseinek testvérét, Györgyöt és unokaöccsét, Józsefet jelölte meg. A sok ágra szakadt család később hosszú évtizedekig pereskedett egymással, míg nyugvópontra jutott a birtok ügye.

E családi belügynél sokkal fontosabb volt az a szerep, amit a Návayak játszottak a vármegye közéletében. Az elsőként Földeákra költöző Návay Györgynek (1694–1759) elévülhetetlen szerepe volt Csanád vármegye újjáélesztésében. 1730-ban ül össze az első generális congregátió, és ezt követően a megye tisztikarában egy, de inkább több Návay mindig volt. Az előbb már említett György adószedő, alispán, főispáni megbízott; József (1718–1765) főszolgabíró, főpénztáros; Mihály (1798–1863) alispán, országgyűlési követ;

János (1768–1822) alispán, országgyűlési képviselő, királyi tanácsos; György (1775–1829) főszolgabíró volt.

A reformkor eszméinek zászlóvivői között is ott voltak a Návayak. Sándor (1832–1864) Damjanich, majd Leiningen tábornok segédtisztjeként szolgált. Budavár visszafoglalásánál az elsők között jutott be a várba. Komáromban érte a szabadságharc bukása, s menlevéllel tért haza makói házába. Rokona, Návay Mihály több évig itt nyújtott menedéket az aradi vértanúk, Damjanich János és Lahner György tábornokok özvegyeinek.

Návay Tamás (1815–1879) az 1839/40-es országgyűlésen a megye követe volt. A szabadságharc idején már mint főispán irányította és szervezte a megye életét, a honvédsereg ellátását, a nemzetőrség felállítását és millió más fontos feladatot. A bukás után neki börtön és teljes vagyonelkobzás lett a jutalma. A kiegyezés után foglalhatta el ismét a főispáni széket.

Unokája, Návay Lajos (1870–1919) a legmagasabb tisztségre jutó tagja volt a családnak. Végigjárva a megyei ranglétrát, 31 évesen már alispán. 1905-től országgyűlési képviselő, a ház egyik alelnöke. Az 1905/06-os alkotmányos küzdelemben a megyei ellenállás vezetője volt. 1911-ben az országgyűlés elnökévé választották. Az összeomlás és a kommün napjai földeáki kastélyában érték. Hiába tanácsolták, hogy utazzon Pestre, családja körében maradt. A kastélyból hurcolták el 1919. április 27-ére virradó éjjel az Anocskai-különítmény terrorlegényei, és két nap múlva a kiskunfélegyházi állomáson brutális kegyetlenséggel meggyilkolták. Emlékét a két háború között köztéri szobor, iskola és tér elnevezése őrizte Makón.

A második világháború nagyrészt szétszórta a családot. Birtokaikat elkobozták, a kastélyokat elvették. Ki külföldre, ki a fővárosba menekült. Az itthon maradottak és leszármazottaik a hosszú évek alatt megbecsült munkájukkal ismét egzisztenciát teremtettek maguknak. A Návay család emlékét – ezen értékes köteten kívül – ma már újra dombormű és iskolanév őrzi Óföldeákon és Földeákon.

E most csak vázlatosan ismertetett családtörténet reméljük felkelti az olvasók figyelmét, és kézbe veszik Gilicze János levéltáros kitűnő könyvét. A lektorálás aprólékos munkáját a szegedi egyetem történésze, Marjanucz László docens végezte el a tőle megszokott magas színvonalon. A kötetben gazdag képanyag ismerteti meg az olvasót a Maros menti tájjal és az itt otthont teremtett Návay család fordulatos életpályát befutott tagjaival. A fotókat a család tagjaitól, a makói levéltár és a múzeum gyűjteményéből, valamint saját kollekciójából válogatta a szerző. Ismét gazdagabbak lettünk egy kitűnő szakmunkával, melynek segítségével jobban megismerhetjük hazánk és szűkebben Csanád vármegye történetét.

Halmágyi Pál

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A Turul előfizetési díja 2007-ra belföldi előfizetőink részére **1400** Ft, amelyhez eddigi előfizetőink részére mellékelten csekket küldünk. Az új előfizetők a Szerkesztőség címén rendelhetik meg a folyóiratot.

Külföldi előfizetőink részére az *előfizetési díj* változatlan:

Európában **25** EUR, a tengeren túlra **30** USA $

Az előfizetés bankszámlaszáma:
Postabank és Takarékpénztár Rt./ERSTE BANK
SWIFTKÓD: PO SBHUHB – „11991102-02103006-00070010"
Magyar Történelmi Társulat – Turul.

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben lehetőleg végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetaparátussal együtt 0,5–1 íves (20–40 000 „n") tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n") fogad el. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratokat technikai okokból nem tudunk közölni. Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében tisztelettel kérjük az alábbiak betartását: – A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk.: Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk (pl.: *Domanovszky Sándor:*).

– Az oldalhivatkozáskor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40, 61–72).

– A hivatkozáskor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.

– Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket rövid kötőjellel válasszuk el egymástól (pl.: Wien-Köln; Budapest-Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.) A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl.: Bp.,)

– Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely, és év után zárójelben tüntessük fel. Pl.: (Monumenta Hungariae Historica).

– Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után ‚In' szócskát írunk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.

– Folyóiratban megjelenő cikkre történő utaláskor nem tesszük ki az ‚In' szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána pedig az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám. Pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52.

– Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnevét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, utána pedig az „i. m." jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: Nagy I.: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, az „Uo." jelet kell használni. Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell elkülöníteni (pl. rövidített címmel, vagy a megjelenés évével) és erre hivatkozni. Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. Nagy I.: i. m. II. k. Pest, 1858.)

– A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.

– Írásaikat minden esetben 3,5" formátumú kislemezen Word for Windows '95, '97, '98 vagy '2000 szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe egy kinyomtatott kéziratpéldány kísé-

retében. A szöveget balra zártan írják, és azt a kurziválás, kövérítés és jegyzetszám-emelés kivételével ne formázzák.

– A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.

– A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „végjegyzet"-programot választva. Így a jegyzetek az eddigi gyakorlatnak megfelelően a tanulmányok végére kerülnek.

– Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális lemezen a kézirathoz csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek.

– Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat ne számítógépes programban készítsék, hanem azokat kézzel megrajzolva csatolják a tanulmányhoz.

A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különlenyomatokat készíttetünk, melyeknek árát levonjuk a szerzők tiszteletdíjából.